

КЕНЕТ УАЙТ СИНИЯТ ПЪТ

Превод от френски: Николай Кънчев, 1988

chitanka.info

На всички изкушени от далечните неща, на прозиращите бъдещето пътешественици, на огромните реки и нагънатите брегове, на преоткрития и многообразен свят.

ДЕВЕТ НАДПИСА ПО ПЪТЯ НА (ВЪЗ)РАЖДАНЕТО И САМОИЗГРАЖДАНЕТО

Пътуването ми изглежда полезно упражнение. Душата ни чрез него продължително се упражнява.

Монтен

На всяка цена и с всички средства, дори при метафизичните пътувания.

Рембо

Това, което характеризира нашата епоха е, че тя е блудкава като литературата. Трябва да проникнем в един нов свят, за да опознаем свободата на движенията и свежестта.

Уилям Карлос Уилямс

Аз съм червенокож със син корем и златна глава. Махам се, хващам шумата... Шумата на душата...

Делтей

Истинската култура може да се възприеме само в пространството... Културата в пространството ще рече култура на дух, който не престава да диша и да усеща, че живее в пространството и призовава телата от пространството като обекти на мисълта си.

Арто

Той трябва да отива непрекъснато все по-далече, там е
единствената му страна.

Батай

Синя душа, неизвестно пътуване.

Тракл

Странникът върви напред. Но той не блуждае, лишен
от предназначение, изоставен от света. В търсенията си
странникът се движи към града, където би могъл да си
намери жилище.

Хайдегер

Пътят е постигнат. Снегът вали на хиляди снежинки.
Нарисувани са още няколко свитъка сини планини.

Шобогендзо

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ

Лабрадор. Още когато бях на единайсет години, тази страна, земята, която бог отреди на Каин, както е отбелязал капитан Картие, ми даде знак. Това го дължа на една книга и на картинките в нея: индианци, ескимоси, планини, риби и бели вълци, виещи към луната.

Така че още от детството образите се запечатват в главата (можете да се смятате за щастлив човек, ако образите са такива) и трийсет години по-късно вие ще ги следвате, след като сте извършили за това време различни пътувания, повече или по-малко случайни, повече или по-малко плодоносни, в полето на живота и познанието.

Ето как тръгнах по този син път.

Но какво е този син път? — ще попитате вие. Самият аз нищо не зная за него. Има синьо в безкрайното небе, разбира се, има синьо в реката, във величествената Свети Лаврентий, а по-далече е синьото на ледовете. Но всички тези понятия, както и някои други, които ми идват наум, ако и да говорят на чувствата и на въображението ми, съвсем не изчерпват дълбочината на това „синьо“.

Дали не е тогава нещо „мистично“?

Не бих искал да се окажа въввлечен в денонощни спорове върху тази дума, толкова зле третирана (нещо много по-живо, много по-силно ни привлича). Но когато оставя мисълта си да се спре за миг върху тези сфери, някои древни традиции се връщат в паметта ми: тези особено, в които се говори за „пътуващия“ светец и в които се казва, че човекът, изпратен на „западно изгнание“, би могъл да открие Изтока чрез пътя на Север.

Може би синият път е това преминаване сред сините мълчания на Лабрадор.

Може би идеята е да се отиде по-далече от възможното — чак до края на самия себе си, чак до територията, където времето се превръща в пространство, където нещата се появяват в цялата своя голота и където духа безименният вятър.

Може би.

Синият път е може би просто пътят на възможното.
Във всеки случай, аз поисках да потегля, да отида там и да видя.
К. У.

КОТ ДЮ НОР, пролетта, 1983

ЛУНАТА НАД МОНРЕАЛ

Ние, които имаме толкова много пространство и толкова малко време, ще станем номади.

Ани Лъобрьон

— Сварено яйце, препечена филия и кафе!

Отвън е Монреал. Улицата и реката. Дочувам шума им. А там, далече отвъд тях, е огромната заспала красота, там е Лабрадор.

Веднага щом закуската ми свърши, започнах да се осведомявам за Лабрадор. На последната спирка набирам един от телефонните номера, даващи справки, и все едно съм на единайсет години, питам:

— Как се отива, моля ви, до Лабрадор?

— Докъде?

— До Лабрадор.

— До Лабрадор!

— Да, да, до Лабрадор!

— Господине, това трик ли е или какво?

— Какво, какво?

— Трик ли е, тоест шега.

— Не, съвсем сериозно.

— Тогава вие сте луд.

— Моля?

— Господине, откъде пристигате?

— От Франция.

— И аз така си мислех. Господине, там при вас провинциите са прилепени една до друга. Тука не е същото.

— Съгласен съм, но може ли изобщо да се отиде до Лабрадор, по дяволите?

— Господине, не мога нищо да ви кажа. Аз отговарям на точни въпроси.

И трясна слушалката под носа ми.

Какво толкова неясно има в Лабрадор? Той не е все пак създание на моя ум! Това е едно място, нали? Ако е място, ще рече, че може да се отиде там, струва ми се. Или да се придвижим към него, да се приближим поне, нали? Изглежда, че не е така.

Като че ли бях задал метафизичен въпрос на конгрес на логични позитивисти.

— Дали райт съществува?

— Изгонете това куче въл!

Пускам монета в отворчето и гледам видео за малко. Това ми дава време да изработя следващия ход.

Би трябвало да бъда по-находчив, да използвам повече възможности.

Влизам в кафенето и започвам разговор със сервитьорката. Подготвям внимателно почвата. Тя научава, че съм от Франция, че съм пристигнал вчера в Монреал, узнава всичките подробности за пътуването ми в самолета, говоря й за огромния боинг и за всички пътници, и дори се впускам в миналото чак до генерал Дьо Гол, което е почти предистория, когато тя ме прекъсна:

— Какво ще правите в Квебек?

Хващам се за случая.

— Искам да отида в Лабрадор.

— Там е студено.

— Вие тук прекалено сте свикнали с парното.

— А вие да не сте си мислили, че сме диваци.

Най-накрая се поуспокоих. Несъмнено би било преувеличено да се каже, че тържествувам, но тази гражданка поне не заличава Лабрадор от картата. Тя дори използва прилагателно, което ми показва, че макар и несигурно, допуска съществуването на някакво съществително. Това е елементарна граматика.

Тази вечер, към полунощ — огромна есенна луна, съвсем валчеста и бледа е надвиснала над Монреал — дояждам лучената супа в едно бистро на улица Сен Дьони в компанията на един квебекски писател, на когото задавам скъпоценния въпрос направо:

— Как е станало така, че Лабрадор не съществува за Монреал?

Той се впуска в дълго социологическо и етнологическо обяснение. За него квебекците са селяни от Поату и още не са

осъзнали своето пристигане на американския континент. Те са културно осакатени и дори не са започнали да се оправят в новото пространство. Прекарват времето си в спомени: „Спомням си“ е девизът на Квебек.

Попитах го за какви спомени става дума.

— За идването на англичаните.

Господи! Че кой се сеца за англичаните?

Ако се занимавах още с това какво са направили англичаните, щях да си стоя там, в Стара Каледония, да надавам вечните жалби и да пиша дълги политически стихотворения на езика на предците си.

По дяволите! Не можеш да стоиш цял живот шотландец. Трябва да се измъкнеш от бърлогата си и да се омесиш със света.

На другата вечер аз се омесих с малка канадка, момиче от Утромон.

Французойка, шотландка и моухокска едновременно.

Мадмоазел Покахонта Мак Грегър.

Но в мен работи Лабрадор. Не закъснявам да поставя въпроса.

— Наистина искам да отида там, в Лабрадор.

— Стига — ми каза тя, — когато говориш за Лабрадор, ме полазват тръпки по гърба.

И наистина се разтрепери.

Но припомнянето на Лабрадор не само я разтрепери. То събуди в нея образи. Защото няколко минути по-късно тя ми говореше за диви патици, летящи с триста и петдесет мили в час срещу вятъра... И когато споменах за това, което каза моят приятел, писателят, относно квебекците, прибави:

— Квебекците са мили, но странни.

За момента тази фраза ми се стори много хубава.

Може би трябва да кажа, че осъществихме няколко сливания. И понеже зад всичко това се криеше желанието ми да събера отвътре сведения за Лабрадор, и за Квебек, сведения, идващи направо от Колективното подсъзнание, от Душата на света, и може би от Лавените скали, чиито непрекъснати вибрации се губят в пространството, защото никой не е достатъчно умел да ги улови, всеки път, когато малката канадка кажеше нещо, от страх да не го забравя се надигах на лакът и го записвах в мрака (не е лесно, но си бях приготвил бележник с големи страници — понякога обмислям всичко).

- Какво правиш там, на другия край на леглото?
- Отбелязвам си реалността, не обичам да ми се изплъзва.
- Аз пък имам проблем с нея. Тя не съществува.

Беше мой ред да почувствам трансцедентална тръпка по гърба си.

Започнах да се чувствам в моето лоно. Започнах да обичам Канада. Искам да кажа Квебек. Ето едно от чудноватите неща в тази страна: не можеш да кажеш Канада. Кажеш ли тази дума, ти си една от британските империалистически свине. Трябва да се казва Квебек. Нека предварително да обясня: ако ми се случва да кажа Канада, не влагам политика в думата. Понякога предпочитам звънкостта ѝ, това е всичко.

Следователно започвам да обичам Квебек, красивата провинция. Обичах я цяла нощ. Огромната кръгла есенна луна ме подлудяваше.

На сутринта малката канадка скочи от леглото:

— Закъсняла съм. Трябва веднага да тръгна. До довечера.

Разхождам се в ясният, преливащ от червено въздух (червеното на всеизвестните кленове) на тази утрин, после се отправям към центъра на града.

Монреал не е град, построен във височина. Има си своите небостъргачи, но все още е място с човешко измерение. Разкарвам се по дългите му улици, осеяни със смачкани листа, с двуетажни къщи в ярки цветове. Щастлив да усетя наоколо огромните американски пространства.

Влизам в някакъв бар.

— Една бира.

— Каква да бъде?

— Най-добрата.

— Всичко е относително, но все пак...

Той ми дава „Моулсън Брадър“. Добре, ако сте ме проследили фонетически и философски (ако не сте го направили, то е, защото няма никога да бъдете пътник в Новия Свят, дори да живеете хиляда години), ако, следователно, сте ме проследили: бар, Брадър, Лабрадор... сигурно сте разбрали, че се приближаваме до същината на въпроса.

Този момък наистина е бил в Лабрадор. Той е от нашите.

Имал брат, който работел в железодобивните мини в Лабрадор Сити и бил ходил там на риболов. Каза, че можело да се отиде доста навътре с автобус, а по-нататък имало влак, тръгващ от Седемте острова — стигал чак до Шефервил. От Седемте острова можело освен това да се вземе малък самолет за Форт Чимо, Гус Бей или Дейвис Инлет. Това беше чиста и свежа музика за моя слух.

Понеже споменах за музика, точно в този момент от музик-бокса звучеше „Вземете влак А“: Старият Дюк Елингтън приканваше света да замине...

Но нямаше защо да бързам. Продължих да скитам из Монреал.

Когато Торо бил в Монреал (той не прекарвал *цялото си време* край езерото) неговият хугенотски нос подушвал навсякъде мириса на католическия тамян. Той си е и до ден-днешен тук: в църквата Мария Всемирна Владичица, в мисионерския център... но по-рядко, много по-рядко. Според моя приятел, писателят, Квебек е декатолицизиран за една нощ, преди няколко години. Тук наричат това спокойна революция. Кроткият квебекец се събудил свободен в една прекрасна утрин. Господи Исусе! Няма вече първороден грях. Великият бог Пан се е завърнал. Любовните връзки изместват нафората, поезията заема мястото на изповедта. И майната му на папата, дори да е поляк. Говори се за Куба, но Куба е нищо в сравнение с Квебек. Квебек е извършил нещо повече от революция (в стила на Рабле, Рембо и други).

Или почти...

Но хората тук биха могли да измислят нещо наистина необикновено, ако престанат да бъдат селяни от Поату. Това е новият шанс на Америка. Също и на Франция. Защо не новият шанс на планетата?

Говорих за всичко това с един книжар, който беше нарекъл книжарницата си „Квебек — Америка“. Най-сетне някой, който беше разбрал! Не „Квебек — Франция“, нито „Квебек — Съединените щати“ или „Квебек — Квебек“, а „Квебек — Америка“... Говорихме за Мелвил. Като мен, той се виждаше от същия евроамерикански тип, човек, прескачащ две или три психологически граници, за да се озове

насред голямата бездна. И тогава, обхванат от удивление, той изговаря нещо, което отваря духа му и просветлява; нещо като: *дишам!*

Точно това са белият кит и огромният вятър: Лабрадор.

Тръгнал съм към Лабрадор, откакто проведох. Поех пътя в самия ден на излизането от люлката. „Има — казва Торо в «Естествена история на Масачузетс» — някаква особена жизненост в думите Лабрадор и Ист Мейн, незнайна за веруюто на отчаянието.“

Той се връща върху Лабрадор в „Зимна разходка“: „Нека един смел и честен човек прекара цяла година в горите на Мейн или Лабрадор, за да види дали езикът на Светото писание ще отговори с езика си на начина му на живеене и на опита му, от настъпването на зимата до топенето на ледовете.“

Разбирате какво съм дошъл да търся.

Дълго време се опитвах да се освободя от една дебела книга, една от най-дебелите, която ме потискаше с породеното от нея умствено объркване. Искях да се отърва от окупирането на света от Йехова и някои други. Постигнах го. Но трябва в същото време да отида по-далече. Да отида в Лабрадор. Да, тук ще затворя кръга, връщам се в отправната си точка, приемам раждането си, развивам всички отрицания на моето юношество и хвърлям сериозен поглед към Първородното си лице.

В този миг имам нужда от пространство, от огромно жизнено пространство за върховния размисъл.

КВЕБЕК CITY FLASH^[1]

Бях напрегнат, свръхвъзбуден, като че ли се готвех да ограбя банка. Забравих напълно партитурата и започнах да импровизирам. И тогава, боже мой, се понесох като насън...

Мец Мецроу

Шофьорът на таксито, което ме докара до автобусната гара, беше индианец. Заговорихме за червените светлини. Той ги държеше под око, с крак на газта, готов да скочи.

— Трябва ми добра кола — прошепва той полу на себе си.

— Тази добра ли е?

— Добра е. Шевролет. Лека е. Върви. Сипвам й бензин. Искам да лети. Трябва й...

Светлините се смениха и той литна.

— ... нерв.

После, след като обмисли, прибави:

— Тази работа е лудост, нали разбирате. Направо болест.

Върху оградата пред един пуст участък до автогарата някой е написал с огромни яркочервени букви:

ХРИСТОС
ПРЕЗ
ЩЕ СЕ ВЪРНЕ
1986 ГОДИНА
СВЕТИ ЛАВРЕНТИЙ
ЩЕ ВЛАЧИ КРЪВ

Още един побъркан християнин. Светът е пълен с тях. Те изсмукват въздуха. Чалнат тип, иди да четеш Теяр дьо Шарден. След това Уолт Уитман. И накрая — среща в Лабрадор.

В откритата безкрайност.

На спирката проверявам разписанията на автобусите за Квебек. Виждам, че има два маршрута. Избирам по-дългия. Докато си купувам билет, служителят ме пита:

— В Квебек ли отивате? И не вземате експреса? Казвам му, не, не искам да взема експреса. Казвам, че не обичам да бързам при пътуване и че искам да се наслажда на всяко нещо, да го изсмуча изцяло. И после като че ли откровението ми съдържаше нещо логично (а може и така да беше), опитах да направя връзка:

— Отивам в Лабрадор.

— Там няма нищо.

Край на разговора.

Наблюдавам как един самолет на „Грейхаунд Америкрузър“ потегля покорно и безшумно към Ню Йорк, после се качвам в моя „Вояжър“ за Квебек.

Като далечна поща през Америка...

Това е един от тези сини дни с безоблачно небе, които ни карат да се сещаме за поезията на Хопкинс.

Спокойно минаваме през:

Канейдиан Пасифик

Молсънс Бруъри

Импириъл Моуласис

Грандма Фуд Продъктс

Сукри Сейнт Лорън

Джорджия Пасифик

Канада Уест Индия Моуласис Ко

Алайънс Стийл Корпорейшън...

Там, върху развълнуваната река, зеленикава и искряща, чакат огромните товарни кораби:

Гаспе Транспорт

Атол Моунарч
Оувърсийс Алеютиън...

Усещане за открит огромен свят. Усещане за сурова материя. Усещане на американското пространство. Усещания. Никога не ги задълбочаваме достатъчно. Но преди това трябва да ги разтворим, всичките. Може би накрая остава само едно усещане, безкрайно. Обаче не трябва да се бърза твърде много със създаването на единства. По-добре е да се съхрани множеството, и, то в движение. Отворено съгласуване... Не искаме Бог или Единството да се намеси отново между нас. Дори да се върнем към Единството, то няма да е същото.

Тези пръски от мисли ми подскочат в главата — както слънчевите проблясъци върху Свети Лаврентий, докато прекосяваме:

Бу дьо лил
Максинонже Джънкшън
Луизвил
Ямашиш
Поан дю Лак
Бе Жоли...
Аз също съм влюбен в американските названия!

Край Троя Ривиер престояваме петнайсет минути. Изпивам едно философско кафе в компанията на Лудвиг Витгенщайн („това, за което не може да се говори, се проявява“) и после правя една обиколка по улиците. На ветровития кръстопът между Ковашката улица и Речната улица поглеждам как Свети Лаврентий влачи своите води. Ето още един огромен товарен кораб стои там:

Лоджистик Транспорт.
Ах, като че ли вселената иска да ми даде знаци! Логичен превоз!
Продължаваме пътя си:
Кап дьо ла Мадлен
Табажи Жюл
Шамплен
Ботискан Донакона...

Горите, които прекосихме, бяха отрупани с цветове: червено, жълто, оранжево, оранжево-червено, тъмножълто-червено. Чиста радост за очите е там, сред слънцето и вятъра. Навсякъде кленове,

естествено, но също брези, борики и ели. Защо ли тук брезите изглеждат много по-бели? Като че ли дори научното им име *Betulla alba* трябва да се преобрази, за да стане екстазното *Betulla albissima*. Несъмнено е влиянието на Лабрадор, разливащ белотата си върху света.

Вземете влак „А“. Може би сте се запитали какво означава това „А“?

Америка

Атопична

Анархична

Анахронична

Аномична

Безгранична

Това не е нито от историята, нито от поезията, нито от философията. Никоя от тези стари думи. Нещо още по-друго.

Нещо друго. Другаде.

А коловоз.

Абсолютно.

По цялото протежение на пътя се вижда, как едри флегматични каскетлии момчета се поклащат в люлеещи се кресла по своите веранди. *Самоиздигнали се хора*, приютени под козирките. Виждат се купища червени ябълки, изложени за продан от яки червендалести канадки. Червени ябълки, сироп от клен и кожи. В Америка е есен. Есента, „сезон на сладката зрелост“ — е казал поетът. Но тези кожи са дошли от Лабрадор. За това пространство трябва друг език, трябва да се отиде докрай по дирята на червените листа.

Ансиен Лорет Джънкшън

Сент Фoa

Квебек Сити

Иска ми се да се повъртя малко около автогарата. Влизам в малкото ресторантче и си поръчвам кафе с ябълкова торта, заслушан в неофренския глас на Квебек:

— Това е група скитници...

— Колата им е измита...

— Една фамилия, намазана с фъстъчено масло...

След кафето и тортата поръчвам „Ориз пудинг със сироп от клен“, все така заслушан.

— Аз закъснях...

— Кръчмище!...

— Отивам да работя...

После вземам такси за Кап Руж в припламналия здрач и изфучаваме по дългия булевард Дюплесис и пътя за Сент Фоа. В Кап Руж живее един друг писател, който ще ме приюти за няколко дни.

Една прелестна бреза е израснала точно пред прозореца ми. Напомня ми за Покахонта Макгрегър. И се събуждам сутринта, за да наблюдавам как слънцето огрява кората ѝ.

Семафор на неизвестното.

Поредица от логични превози.

Искам да извърша три неща в Квебек. Да посетя замъка Фронтенак ли? Пфу! Да отида на поклонение пред Авраамовите скали? Авраам? Хм! Не познахте. Ще се снабдя с карта, най-добрата на Лабрадор, ще посетя Центъра за изследване на Севера в Лавал и ще хвърля поглед на индианския резерват в Ансиен Лорет. Започвам подготовката.

Както вече сигурно сте се досетили, да докоснеш карта на Лабрадор не е лесна работа. Можех да си купя карти с означени всички градове, всички селца, всички ями между Монреал и Ню Йорк. Попаднаха ми карти на Съединените щати, на английска Канада, на провинция Квебек, на Франция, на Германия, на Англия и на Япония. Но на Лабрадор, ядец! Лабрадор ставаше все по-далечен и все по-недостъпен. Няма дори карта...

Насмалко да изкопая една в Министерството на горите и земите, но въпросното министерство не работеше в събота и неделя; бих ли бил така любезен да дойда в понеделник? На прага съм на рая и ме молят най-учтиво да дойда в понеделник.

Институциите и личностите няма никога да бъдат на една и съща вълна.

Ето защо аз съм стихийник.

Смеец се стихийник.

Човекът, с когото разговарям в Центъра за изследвания на Севера, се завръща от езерото на Дивите колиби. Когато го моля да ми посочи книги за Лабрадор, той започва да обяснява, че кой знае какво

няма. Но след като му мрънкам цял час, а после два часа съвестно търсихме в библиотеката, получи се библиография от петдесетина заглавия. Достатъчно ми е. И една карта на Лабрадор.

— За какво ви е всичко това?

— За да напиша стихотворение.

— Не знаех, че поетите работят по този начин.

— Аз не съм от Поату.

Разберете ме добре. Нямам нищо против Поату. Това е земята на пиктите — ако се върнем далече назад в миналото. Искам да кажа, че тамошните хора са мои братовчеди. Но регионалистичната идеология никога не се връща толкова назад в миналото. Никога по-далече от бабата. Нали знаете, бабата е животворната сила на нацията...

Малко по-късно, все така потънал в тези мисли, разглеждам менюто на ресторант „Льо Галоа“ и очите ми съглеждат: „супата на барда“. Супа — хубаво, казвам си аз, поставил десния си палец върху левия мъдрец (според древния келтски обичай). Защото във Франция, ако идваш от Шотландия, Ирландия, Уелс, от Бретан или все едно от коя част на келтската етническа ивица, и стъкмиш няколко стиха, те провъзгласяват за бард. Рано или късно ще се намери критик, който да те определи за бард. Нищо чудно, че Йейтс говореше за журналистиката като за съсипията на литературата. А нещата са ясни, момчета, веднъж завинаги. Бард е този, който възпява историята на племето. Безплеменен и правец всичко възможно, за да излезе от историята, аз просто не мога да бъда някой брадат бард. Нали?

Наричайте ме Исмаил, интелектуален номад... Не зная дали търся някакво племе. Не мисля (предпочитам обкръжението на самотни и потайни умове като Скот Еригена и Дънс Скот), но пък вярно е, че точно сега племената ме интересуват по някакъв начин. Може би защото ми е дошло до гуша от нации и държави.

И така естествено стигаме до някакво хуронско селище.

— Ще минеш край една спирка. Ще продължиш направо. Ще видиш лек завой и след това ще стигнеш моста.

Това са указанията, пътьом дадени на моя приятел, писателя, който кара колата. Точно така излезе. Ето я спирката, после завоя, и накрая моста.

На всеки ученик е известно, че думата „Хурон“ произлиза от френски. Идва от „юр“^[2] и подсказва каква прическа са имали тези ирокези. Думата „ирокез“ поне съдържа малко нещо индианско. Произлиза от „иро“, което означава „аз казах“ — така завършват винаги индианците, след като са произнесли някаква кратка реч. Те винаги са произнасяли някакви кратки речи. Само къоркютук пиан, индианецът ставал мълчалив.

Дебелия Луи, вождът на резервата, не е мълчалив.

Не само е разговорлив, но е също така и красноречив.

Дори е написал една книга, и ето какво казва:

„Аз съм възмутен от законодателството, дало на провинция Квебек официално знаме, което няма нищо общо с живота на провинцията. Защо ни избраха за герб белите лилии, които никога не са расли тук и никога няма да растат? Не, това знаме няма никога да се развява над нашия резерват. Заклел съм се да направя всичко, което е по силите ми, за да попреча на това. Най-добрият начин да осуетим техните планове е да си изработим наше знаме, което да ни представя, да изразява нашите усилия и нашия начин на живот. Аз вече съм измислил знамето, което ще наложа, когато условията го позволят: кожа от черна мечка със снегоходка по средата. За да покажем, че ние сме си го създали, ще поставя в средата на снегоходката глава на индианец. После, за да наблегнем още повече, ще нарисуваме индианска лодка върху синя вода, отразяваща небето, синьо и зиме, и лете. Моята мечта се осъществи и това знаме се вее над хуронския ни резерват и защитава същността ни и народа ни със своите традиции и своята гордост.“

Може да си мислим каквото си искаме за знамената, дори най-симпатичните, но когато слушам как Дебелия Луи заявява, че иска да събуди народа си от трите века летаргия, си казвам: три века не са чак толкова много — от колко време спим ние в Европа?

В индианския музей, уреден от *Дебелия Луи*, може да се види и една мокарина, принадлежаща на Седящия Бик. Истинска ли е или подправена? Страшни шегаджии са тези индианци, и обичат да разказват небивалици.

Имат предколумбовско чувство за комичното. Франсоа Рабле с червена кожа!

[1] Сияен град. ↑

[2] Nure — чорлава глава (фр.) — бел.пр. ↑

СЕВЕРЕН ПЪТ №175

Стихотворението не е някакво си скитосване на духа, измислящ си тук-там каквото му харесва.

Хайдегер

Напускам град Квебек.

Северен път №175.

Обичам това чисто математическо отбелязване, съчетано с две натежали от смисъл думи. Изчислимото и неизчислимото.

Северен път №175.

Времето захладня. Есента е слънчева и топла, но щипването на зимата внезапно се почувства.

Novembek chill blows lood wi angry sugh...^[1]

Интересното е, че може да ми дойде наум стих от Робърт Бърнс. Може би призракът на някакъв шотландец е стъпвал по тази земя преди мене? Откривам шотландски следи навсякъде и срещам не един индианец, който носи име като Жан-Батист Макензи.

Преминаваме през Лорантида.

Там, на запад, е реката Жак Картие, която по-нататък ще отстъпи място на река Чикутими. Наоколо е гора: червено, оранжево, с бялата мълния на брезите.

Вярвам, че съм казал всичко, което имах да кажа за брезите. Колко пъти съм го казвал вече! Вярвах, че ги познавам из основи, от ботаниката до митологията. Но прочетох вчера вечерта, в историята на някакъв индиански трапер нещо което ме впечатли дълбоко: през зимата бялата кора на брезите *приемала розова отсянка*.

На места дебел слой от скреж покрива земята. Навлизаме в царството на скрежа...

Страната на хайку.

*Есенният вятър
духа върху камъните
на върха Асака.*

Височина: 2305 метра.

Водите на езерото Жак Картие са сиви и нагънати от мънички вълни, вятърът разгъва върху повърхността му широки черни ветрила.

Като портрета на Карлайл, нарисуван от Уистлър.

В музея на живописца на Келвингроув в Глазгоу.

Напускам университета и се спускам по хълма, за да подишам по-свеж въздух, да докосна нещо, дошло по-отдалече. Студена тишина в музея. Портретът на Карлайл, целият в сиво и черно.

Поздравявам великия човек.

Кой ли чете неговите трансцедентални бълнувания в една умъртвена страна? Аз. Син на слънцето, замръзващо над Келвин Парк. Аз, прищълецът от Грейн Уестърн Роуд, Големия Западен път.

Височина: 874 метра.

Езеро Грелон

Езеро Белойл

Езеро Дейвис

Езеро Туранго

Езеро Юри

Езерните поети.

Уърдсвурт.

„Най-обикновеният и най-суровият език... с чудесните и постоянни форми на природата...“

Но „твърде питомен за индианците Чипеуа“ — казва Торо.

Див ирис

*толкова дълго вече
ни помен от човечеството.*

Тези, които поемат Северния Път, които се опитват да проникнат в светлината, отвъд всякаква глъч.

На 20 януари 1778 година поетът Ленц пое пътя, който водеше към планините...

Ницше го последва.

И Рембо.

И Арто.

Ленц рухна на една московска улица. Ницше претърпя крушение в Торино. Рембо пукна върху болничното си легло в Марсилия. Арто свърши в лудницата на Иври.

Великите самотници на Европа.

Блуждаещи слънца в търсене на своя космос...

Плакати известяват за присъствието на северни елени.

Ето какво пише някой си Джон Маклийн около 1840 година за преселенията на тези елени:

„Те се появяват през март, пристигат от запад и продължават налета си над «земите без дървета», покрай брега, чак до реката, където спират. През октомври кошутите тръгват по бреговете на Джордж, за да се срещнат с елените. След това се връщат заедно към вътрешността на страната, откъдето са дошли.“

Хората ги наблюдават и виждат. Голямото жилище на Елена, и Човека Елен, господар на животните, обитаващ далечния Север...

Митове, за да ни дадат сила да живеем. Митовете, святото — всичко това е изметено. И какво тогава — унилият пейзаж на последните хора, където царуват кухото познание, истерията и отегчението?

Или нещо друго?

„Човекът-животно, би бил прекрасен като елен, пламтящ като огън, поддържан направо от подземния пламък. Би вдъхвал мълчанието и никога не би преставал да се учудва.“

Братът Лорънс.

Точно преди да стигнем до Чикутими, продължихме край реката на племето Ха! Ха! и езерото на Ха! Ха! Някой тукашен индианец сигурно се е смял до смърт.

На какво се е смял?

На битието и на небитието.

Първият надотрицател.

Той общувал с жителите на Чикутими, но в главата си е имал друг свят.

[1] Ноемврийският пронизващ студ задуха с яростни въздишки (англ.) — бел.пр. ↑

ЧИКУТИМИ, КУСКУС И БЯЛО УИСКИ

Изтокът, който търси универсалното, изтокът, неприсъстващ върху нашите карти, е на Север, отвъд Севера. До този космически Север, избран като ориентир, само възходящо движение може да ни приближи.

АНРИ КОРБЕН
„Човекът на
светлината“

Името Чикутими произлиза от една дума в езика на племето кри: „Чекотимво“, което означава „дълбока вода“. Разположено върху бреговете на реката Сагюенай, през ХІХ век това място е било най-важният обменен пункт, най-големият в целия планински край.

Отбелязано е за първи път през 1661 година в доклада на двама монаси йезуити, Габриел Дрюийе и Клод Даблон, които са придружавали френската експедиция, изпратена през същата година да открие проход към Хъдсъновия залив през Сагюенай и езерото Сен Жан:

„Тръгнахме от Тадусак на 1 юни 1661 година с четирийсет лодки... На шестия ден пристигнахме съвсем навреме в Чикутими, забележително място за край на плаването и начало на пренасянето.“

Автогарата е настанена в едно бивше кино, което още носи величественото име „Имперски дворец“. Вземам си раницата от багажника на автобуса. След последното ми пътуване тя е украсена с

бял крак от глухар, който намерих в Глазгоу. За късмет ли е поставен или за красота?

Влизам в бара до пристанището, поръчвам си уиски.

Мрачно място, просмукано със студен тютюнев дим и скука и с огромна билиардна маса по средата.

На какво прилича скуката?

На огромна билиардна маса без играчи.

Поободрен от уискито, излизам и се отправям по улиците на Чикутими в острата светлина на обедата.

„Дикси Линс Лъпч Каунтър“ предлага сандвичи прясна треска. Кафене „Оазис“ предлага кускус и лютивни наденички. Рано или късно ще потърся къде да се нахраня, но засега продължавам да вървя, слушвам се за някаква дреболия, за едва загатнат знак, който да погъделичка духа ми.

ВЗЕМЕТЕ СИ ЮФКА С ОРИЗ

И СИ ЗАНЕСЕТЕ СЪЩО ВКЪЩИ.

Този път ресторантът е китайски. Виждам, че само ресторантите ми се набиват в очи и решавам да отида и да се нахраня, за да мога да мисля за друго: например да разбера дали ще прекарам нощта в Чикутими, или ще продължа.

Влизам в кафене „Оазис“ и изяждам няколко наденички на фона на радиото, което шепне: „Обичам твоите гърди, обичам твоето лоно, обичаме се като кученца.“ Почти толкова еротично, колкото и някой самотен червей.

Точно в този момент влиза една малка Покахонта.

Ах, ти моя горска красота!

Тя си тръгва, тя си тръгна, тя се изтръгна... Все още не съм дал на Чикутими неговия шанс. Отивам в местния музей. Тъжно е, но

трябва да признаем, че на много места днес, за да открием и помен от живот, трябва да влезем в музей.

Бас държа, че не сте и сънували такова нещо! Тука индианците са облечени в *шотландско каре*. Всички шотландски търговци на кожи са пробутвали *шотландското каре* срещу кожата. Както всеки знае, след бунта през 1745 година, носенето на шотландско каре било забранено в Стара Каледония, и винаги съм се питал какво ли са могли да направят с толкова много плат. Сега вече зная.

Спирам пред един монтанески барабан и пред кану от брезови кори, пред пушка, чийто ремък е покрит с бродерии и бисери...

Нийл Макларън (роден пред 1766 година в Лохърн, Пъртшър) е бил агент на Северозападната компания в Чикутими, между 1800 и 1805 година. Водил си е дневник, в който всеки ден е отбелязвал своите сделки. Записвал е също щателно, по шотландски, температурата, посоката и силата на вятъра:

„Вторник, 12 октомври 1802 година. Студено и облачно. Източен вятър с леко преваляване на сняг. Пригответе двайсет вързопа, за да ги изпратим край езерото Сен Жан и в Асупмучуан.“

Един „вързоп“, приготвен за траперите във вътрешността на страната, е можел да съдържа всичко — от куршуми до уиски, включително брашно, счукан грах, царевица, осолено свинско, мас, чай, тютюн и глинени лули...

Макларън съобщава, че един ден разлял седем бъчонки „уиски Бопорт“ в седемдесет и четири стомни и прибавя, че това уиски е било „сведено до 50% вода за общо ползване“. Самият той не е бил голям пияч, но обичал без съмнение да обърне по една малка чаша от време на време, и в този случай можем да бъдем сигурни, че не си е наливал от кръстеното уиски „за общо ползване“. Не че го подозирам да е гълтал изгаряща вода до 100%. Виждам го по-скоро да си налива малко възстановително от бъчонката с другото уиски, другаде наречено от него: „бялото уиски на Марк Бомон“.

Кожите започвали да пристигат около май и юни, когато езерата и реките се размразявали и траперите можели да докарват с лодките си кожи до приемателните пунктове.

Всички кожи още носели върху себе си сиянието на Севера: бобри, самури, мускусни плъхове, рисове, видри, визони...

Представете си ги как се спускат по Сагюенай, кану подир кану. Траперът скача на сушата, развързва товара си, сключва сделката, оставя пушката си в ковачницата за поправка, връхлита в града, дрънчи с парите си и се връща пак в горите.

Индианецът постепенно е бил изтласкван настрани. Натрапникът става жител, а коренякът — нежелателен.

От време на време някой от тези индианци се появявал в приемателния пункт полумъртъв от глад, почти обезумял:

„Събота, 23 януари 1802 година. Индианецът Камюшенагюш пристигна днес за брашно, за да спаси едно семейство индианци от Йеремиевите островчета.“

Когато в началото на века се настанили тук дъскорезниците, опустошавайки горите пред очите им, индианците почувствали, че е време да се разбунтуват. Това, което и направили съвсем кротко, като изпратили петиция до губернатора лорд Елджин в Квебек:

„Нека ни се остави късче земя при езерото Сен Жан. Попречй да изсичат горите и да ловуват из земите ни диваците чужденци. Ако не приемеш това, за което те молим, ние ще започнем да изчезваме, като снега напролет, огрян от слънцето. Казах всичко.“

През 1848 година тези планински индианци получили съвсем, съвсем незначително финансово обезщетение. През 1856 година бил създаден резерватът Поант Бльо. Точно там ще бъда след ден-два.

Но засега си живея живота в Чикуtimi.

Привечер излизам да се разходя край брега на Сагюенай: сивите
води искрят от сребро и злато.

Колко хубаво е!

Има нещо индианско във въздуха.

ПОАНТ БЛЪО

Ние извършихме това пътуване, за да открием живота си.

Ирокезка песен

Напуснахме Чикутими по Западен път № 170 и бързо се отклонихме по Северен път №169. Преподминахме през гората Кенотами и след това покрай езерото Сен Жан.

Питам се кога ще се освободим от цялата тази евангелска топонимия. Не зная какво е било индианското название на това езеро, но съм готов да се обзаложа, че е било красиво и точно. Може би Езеро на сините води, или на летните бури; или Горското езеро. Назовано от хора, които наистина са го познавали, били са във връзка с неговата физическа реалност. Но езеро Сен Жан — глупости. Да не би свети Йоан да е идвал тук, край езерото. Друг път! Онзи истинският се е подвизавал в Галилея. И хората, които са кръстили езерото Сен Жан, не са били всъщност тука. Те са носили в главите си свещената си черна книга. Наложили са върху реалността имена от тази книга и са се запретнали да работят и да се плодят, както техният Закон повелява. Ето това е цивилизацията, на каквато и свещената книга или кодекс да се позовава. Нищо общо с реалността, възприета в цялата ѝ красота. Точно затова Флобер с право казваше, че „цивилизацията е заговор срещу поезията“.

Смрачава се, пристигам в Долбо.

Остър северен вятър свири по улицата. Жива душа няма. Само вятърът. Къде са хората?

С този пропуск, който ми дава право да стигна накрай света, мога да отсядам в някои крайпътни хотели при изгодни условия. Затова, разбира се, опитвам да намеря хотела, отбелязан в моя списък.

„Странноприемница на дилижанса“.

Но минавам покрай два, три хотела, без да срещна и следа от „Странноприемница на дилижанса“.

Накрая най-сетне зървам един тукашен гражданин на улицата. Трябва да е тукашният циганин. Питам го:

— Моля ви, къде е „Странноприемницата на дилижанса“?

Той се съсредоточава за миг, с прекаленото усърдие на пияниците, мисли, преосмисля (яката се е насмукал бащицата) размишлява, заключава и най-сетне заявява:

— Убий ме, не я знам.

„Странноприемницата на дилижанса“ сигурно е пуснала кепенците точно след последния запой на Бъфало Бил.

Влизам в друг хотел.

Стаята е мръсна: умивалник, оплескан с паста за зъби, влажна кърпа за лице, петна по килима, покривката върху леглото е надупчена от цигари — лъха на тъга, на съвсем американска тъга. Смъртта на безброй търговски пътници...

Нощ в Долбо.

Блуждая по пустите улици. Зад витрината на магазин за спортни стоки забелязвам грамофонна плоча с ръководство как да примамваме и да ловим елени.

Чета върху обложката.

Мийо йо, мийо йо йо...

Вися пред витрината и надавам няколко еленови проблейвания. Накрая усещам, че съм на път съвсем да изкукам. Решавам с това да приключа вечерта и отивам да си легна.

Оня ден в Чикутими открих две книги, които чета тук до зори. Става дума за „Лабрадор и Антикости“ от В. А. Хюард, написана в Чикутими през 1897 година, и „Разговори с един дивак“ от Лаонтан (XVIII век).

За отец Хюард, преизпълнен с религиозно умиление и смирено доволство от себе си, планинските индианци са „бедните деца на горите“. Той признава опустошенията, причинени им от европейската цивилизация: останали са само две хиляди, при това в лошо състояние. След няколко години — казва той — напълно ще изчезнат. „Но — прибавя след това, за да хвърли слънчев лъч върху мрачната картина — на този агонизиращ народ му предстои образцова смърт, благодарение на добрите мисионери, които предано го напътстват.“ Следователно всичко е наред и ние можем да продължаваме да благодарим на бога.

Лаонтан е с по-жив и по-открит дух. Роден в Югозападна Франция през 1666 година, той пристига в Канада през 1683 година, публикува на английски своите „Занимателни диалози с един дивак“ в Лондон през 1702 година (Лондон и Амстердам са били навремето единствените места, където човек можел да мисли, без да се страхува за кожата си) и е умрял вероятно към 1715 година, един бог знае къде. За Лаонтан, писал в разгара на периода, който ще бъде наречен впоследствие „криза на европейското съзнание“, индианците далеч не са „бедните деца на горите“, те са „голи философи“, чиято мисъл и начин на живот са по-напреднали от европейските. Всъщност колкото повече напредваме с „Диалозите“, толкова по-смешни изглеждат християнството и изобщо европейската идеология. „С голямо удоволствие, скъпи ми Ондарио — казва Лахонтай, намигайки на своя алгонкински събеседник, — искам да обсъдя с тебе най-значителното явление на този свят: става дума да ти разкрия вечните истини на християнството. — Готов съм да те изслушам, скъпи братко — казва индианецът, — за да си изясня толкова неща, които йезуитите ни проповядват от дълго време насам, и искам да разговаряме с подобаващата за такъв разговор свобода. Ако твоето доверие е като това, на което ни учат йезуитите, безполезно е да разговаряме. Защото те са ми наговорили толкова измислици, че единственото, в което мога да повярвам, е, че са твърде умни, та сами да повярват в тях...“

Така за един ум от XVIII век, който поставя под въпрос уговорките на Запада (или поне някои), индианецът е „гол философ“, който му помага да си разясни нещата в радикална светлина. За един ум от XIX век, затънал в своето говеждо самодоволство, индианецът е „бедното дете“, чийто единствен шанс е да целуне кръста и да се моли

на бога. Какво е за нас днес той? Носталгия? Спомен за една от най-прекрасните култури на света?

Когато на другия ден излизам много рано от „Почивката на ловеца“, за да хвана първия автобус, все едно закъде, потъвам въодушевен в прекрасна синьо-розова заскрежена утрин. Точно тогава полицейската кола, голямата общинска кола показва огромната си зачудена муцуна откъм Мейн Стрийт и занаяпредва бавно и заплашително, като змията в рая.

Господи, доволен съм, че напускам Долбо!

Автобусът от шест и половина не спира в Поант Бльо, отива направо до Квебек. Има друг за Робервал, в седем и двацет.

Отлично.

Влизам в една бирария.

ЛЕКИ ЗАКУСКИ. ЗАБАВЛЕНИЯ.

— Сварено яйце, препечена филия и кафе!

Седнах на два големи шкембести автомата за пепси и кока-кола. Отдясно някакъв афиш приканва за избор на най-красивата украса на шапки в Ловния клуб на Долбо. Отляво друг възхвалява достойнствата на Супъркул Фрутфлауред Слъш.

Скиния, осветена с неон!

Оспорвам за момент казаното от Джон Къпър Пуис („Ако животът ми в Америка ме научи на нещо, то е на известен самотен и може би отчаян стоицизъм“), после се връщам на спирката.

Скреж по кленовите листа, осеяли земята. Радиото съобщава: „Слани по планините.“

Моторът на автобуса вече хърка и дими.

Робервал.

Каква е тази статуя, щръкнала посред града?

В ЧЕСТ НА СЕН ЖАН ДЪО БРЕБЪОФ И НЕГОВИТЕ СПЪТНИЦИ МЪЧЕНИЦИ

Ето храбреца, дал на езерото своето име.

Бас държа, че и той е йезуит.

Добре, индианците са го убили, и какво?

Толкова по-добре за индианците.

Разбира се, не е трябвало чак да го трепят. Това е лоша стратегия. Трябвало е да му се изхият в носа или да го поокъпят в езерото. Но той сигурно си го е просил. Просто виждам как е станало.

— Индианци, братя мои — говори този вдетинен хапльо, — скъпи мои, мои много скъпи братя, аз дойдох, за да ви кажа как да заслужите вечния живот. Знам, разбира се, че ще ме измъчвате, но преди това желая да ви поговоря за всевишния и за вечния живот. Гледай ти, аз съм имал наденичка в джоба си.

— Махнете от очите ни този извратен параноик!

— Ох! поругаването...

— Отървете ни от този тъпак!

— Ах, ах! знам, че ще започнете да ме измъчвате...

— Никой няма намерение да те измъчва, плъхска мутро, само искаме да се ометеш оттук.

— Вие няма да ме измъчвате? Искате да кажете, че съм гълтал тази плява години наред, че заравянето ми в тази дупка с неверници е чистопробен мазохизъм и вие няма да ме превърнете в мъченик?

— Добре де, ако това е част от твоята религия, стига си пискал и ни кажи как да го направим.

— Ето просто вземете този кръст и ме блъснете по главата с него. Разбрахте ли?

— Разбрахме.

— Добре тогава, почвайте, за бога.

И те почват.

Прас!

— Добре ли е?

Стенание.

Ето ви още един мъченик.

А индианецът заживява с гузна съвест. Векове наред ще му натякват как е пречукал тези чисти сърца, тези благодетели на човечеството. И накрая започва наистина да го вярва. Нищо, че се напива до смърт.

Гарвани и скворци летят над Робервал, когато тръгвам за Поант Бльо; лъха хладен ветрец.

КУЕЙ

ИЛ НЮ ТЕНЮ

ДОБРЕ ДОШЛА

ИНДИАНСКО СЕЛИЩЕ

ОСНОВАНО ПРЕЗ 1856 ГОДИНА, НАСЕЛЕНИЕ 1587 ДУШИ И ПЛЕМЕ МОНТАНЕСИ.

Ето ни най-последно в резервата Поант Бльо. Отправлям се към центъра.

Там разбирам, че вождът е на почивка в Швейцария, а заместникът — на лов в Чибугаму. Не пречи. Аз не съм дошъл за вождовете, а за шаманите. Но може би ще се наложи да се задоволя с призрачни шамани. Предварително си го знам.

Видях, че има музей в центъра, влязох в него и понаучих нещо за монтанеските земи, за индианския лов и за щавенето на еленовата кожа. Много съм лаком за знания. Дори и никога в живота да не ми се случи да щавя еленова кожа, зная как се прави. Да ти се намира случайно малко меча мас?

След музея разглеждам селището. Минавам през магазина „Хъдсънов залив“ и влизам в едно занаятчийско дюкянче. Тук срещам

Джон Робъртсън, който има „статут на индианец“, дядо му е дошъл от Глазгоу да работи за компанията „Хъдсънов залив“, оженил се за индианка и се превърнал в индианец.

— Радвам се да видя тук друг шотландец.

Когато съобщавам на Джон Робертсън, че отивам на север, той започва да разказва за наскапите. Според него, те били смес между индианци и ескимоси. Казва ми, че ще ги намеря в Шефервил, там ги изпратили от Форт Чимо. Години наред едвам кретали от глад, откак северните елени напуснали района. Но къде са се дянали елените? Не се знае. Наскапите обаче са в Шефервил.

В един друг магазин, лавка за продажба на алкохол, срещам сина на собственика, як мъжага, добре сложен, с дълги черни коси, който иска да стане трапер. Щял да се запише в курсовете за ловуване в горите зад Долбо. Да, харесва му идеята да стане трапер. Ще обикаля, ще търси рисове — „струва си“.

Разговаряме, когато отгоре слиза дядото. Всяка година е обикалял горите до седемдесетия си рожден ден. Сега е осемдесет и пет годишен. Хвърля поглед към раницата ми:

— Пътешественик ли си? Сигурно е върхът да пътуваш.

Казвам му, че навремето той също трябва доста да е попътувал.

— Да се вреш из горите не значи да пътуваш.

— А какво е тогава да пътуваш?

— Да се качиш на самолет. Да видиш свят. Това е.

— Искате ли да видите свят?

— Искам да видя жени.

Идва и майката, вече са се събрали три поколения.

Тя отваря приказка, че времето е застудяло:

— Не е добра температурата.

Вчера е валил сняг и всичките са хремави.

— Не сме много издръжливи.

— От храната е — казва тя. Купува четири килограмова кокошка от магазина, но като я сготви, остават два. Цялата е само вода. И химикали. Не е хубаво това. — И на всичко отгоре — продължава тя — не се движим. Залепили сме се за телевизора.

— Ти си повече индианец от нас.

Поемам отново към Робервал, когато чувам стъпки зад гърба си и ситен смях.

Три момиченца на по двайсетина години.

Питам ги какво мислят за Поант Бльо.

— Върхът е.

Те кудкудякат нещо, разговарят на тукашния език, и ме следват съвсем отблизо.

— Как се казва „довиждане“ по вашему?

— Нио.

— Добре тогава, *нио!*

— *Нию!*

Студът става все по-силен, небето синее. Слънцето се губи горе като монета от десет цента.

*Въртя се около
въртя се около
очертанията на земята
очертанията на земята
крилат съм и летя, летя
крилат съм и летя, летя*

Тази песен от танца на духовете ме следва неотстъпно.

ЕСКИМОСЪТ ДЖО

*Нататък, отвъд пътя са дърветата...
Още по-нататък са неизвестните страни... И
нищо след това.*

Селин

Следващия етап бяха Седемте острова. Автобусът се движи по северния бряг, прекосява Сент Роз дю Нор, Сакре Кьор Сагюеней, Тадусак, Гранд Бержерон, Сот о Мутон, Бетсиамит, Бе Комо, Годбу, Бе Трините, Поан оз Англе, Ривиер Пентакот, Порт Картие, Кларк Сити...

Погълнали сме километри в яносинята светлина на октомврийския следобед. На тръгване от Чикутими имаше няколко пътници. Но автобусът се изпразни в Тадусак и сме останали само аз и един ловец по шотландска риза, екипиран с раница и пушка.

Уолт Уитман посетил „дивия край на Сагюеней“ около 1880 година. И написал кратък текст, където казва, че Сагюеней е различна от всички реки: „Игра на властни светлини и сенки.“ Заинтересувало го ехото на Тадусак (*таджусак*, прибавя в скоби той, за да уточни канадското произношение), възхитил се от нос Етерните и нос Трините. „Те ме поразиха най-дълбоко от всичко подобно, което съм виждал досега.“

Това не е най-доброто, написано от стария Уолт, но ми се иска да го срещна тук:

„Аз се задоволявам да напиша една или две думи за бъдещето, тръгвам за миг, за да се обърна след това и да се

завърна в мрака. Аз съм човек, крачещ спокойно, но и без да спирам, хвърлям ви бегъл поглед и извърщам веднага лице — оставям на вас да докажете и да определите онова, което идва, от вас очаквам същественото...“

Ловецът слезе в Ескумин и се отправи към червените гори. Както изглежда, ще продължа сам. Но в Бетсиамит се качиха двама индианци.

— Какво, отивате да видите братовчедите ли? — пита шофьорът, който е свикнал да гледа как бетсиамитските индианци ходят на гости на своите приятели в резервата „Седемте острова“.

Индианците се настаняват и отварят един кашон с бира.

Брегът е много красив.

Скали и чайки, а там, в сивосиньото, една чапла!

ТРЕСКА ЗА ПРОДАН.

Накацали гарвани по елите.

ПРЯСНА СЪОМГА.

Мръква се.

Преминаваме край огромен завод за алуминий, осветен като коледно дърво.

Няколко километра по-далече са Седемте острова.

Слизам с индианците и потъвам в мрака.

По-късно през нощта срещам ескимоса Джо.

Застанал е на тротоара, клатушка се напред-назад и нарежда нещо в мрака.

Крал Лир сред ледовете!

Когато приближих, обръща към мен лицето си, окръжено с кожена качулка от анорак, и каза:

— Да ти се намира някоя пара?

Попитах какво иска да си купи с нея, но това си беше само така, защото от дъха, който излизаше от устата му, и кит щеше да побледнее.

— Ром.

Пъхам ръка в джоба и изваждам един долар. Давам му го.

— Ела да пийнем по едно!

Той изревава това с някакъв невъобразим ирландски акцент.

Какъв е той? Ескимос от Дъблин? Фокусник от северния свят?

Влизаме заедно в бара.

Барманът поглежда ескимоса, после мене, но не казва нищо.

— Ром! Два рома!

Ромът е върху тезгяха.

Изпиваме го до дъно.

— Откъде си?

— Наинец! От Северен Лабрадор!

Питам го за името му.

— Наричай ме Джо, тук всички така ми викат...

И започва дълъг монолог, мърморейки нещо за тези „всички“.

Любопитен съм да узная нещо повече.

— Тука ли работиш?

— Не, празнувам тука.

— А къде работиш?

— В железните мини! Компанията...

И продължава своя бърборещ монолог.

— Откъде си взел този ирландски акцент?

— Отвсякъде! От строителните групи. Аз ходя по света.

— Сега къде отиваш?

При последния въпрос страшен блясък преминава през хиперборейските му очи, той прави величествен кръг с ръцете си и прогърмява:

— През цяла Канада!

БЯЛА НОЩ

*От неизбродните пещери към едно море
без слънце.*

Колридж

Полунощ на Северния бряг.

Изправен до прозореца на стаята си, гледам как студената мъгла разстила своите извивки върху Свети Лаврентий.

И си припомням някои трансцедентални страници, които съм срещал по пътя си.

Като говори за стихотворението, което не му дава мира, насъбира се като мъглявина в съзнанието му, Самуел Тейлър Колридж, този Кубилай Хан на интелигентността, заявява, че и през ум не му минава да му посвети по-малко от двайсет години: десет за трупане на материали с изчитане на механиката, хидростатиката, оптиката, астрономията, ботаниката, металургията, антропологията, химията, анатомията, медицината и психологията на човека, такава, каквато се разкрива в пътешествията и историческите разкази, после пет години за утаяване на целия този материал, следвани от още пет за истинското писане на стихотворението.

Така е мечтаел Колридж по време на разходките си покрай северните езера на Англия.

Хенри Торо пък е крачел по бреговете на езерото Уолдън. В Уолдън Торо е човек, отхвърлен от мнозинството. Но при изкачването си до връх Ктаадн той стига още по-далече. Там не е просто в полето, там той *обръща страницата* и задухва силен вятър, отрицаващ свръхчовешки вятър:

„Трудно е да разберем, че има такова нещо като район, необитаван от хора. Изобщо не си представяме, че една местност може да бъде извадена от тяхното присъствие и въздействие. Наистина, Природата не ни се е разкрила в цялата си чистота, докато не сме я видели такава — огромна, сурова, необитаема... (...) Тук Природата има нещо диво и ужасно, и все пак е чудесна. Наблюдавах ужасен, но и с преклонение самата земя, по която крачех. (...) Тя била тук, Земята, произлязла от Хаоса и Нощта на времената. Тя не беше нечия градина, а свят без украса. Не беше морава или ливада, гора, поле или пустиня. Беше недокосваната естествена повърхност на планетата Земя. (...) Долавяше се ясно присъствието на сила, която няма нужда да щадя човека. Това беше място, раждащо идолопоклонство и суеверни ритуали, предопределено да бъде обитавано от хора, стоящи по-близо, отколкото ние до скалите и дивите животни. (...) Премного се говори за тайнства! Мислете си по-скоро за нашия живот сред Природата, такава, каквата тя ни се разкрива ден след ден, за тази всекидневна връзка с нея: със скалите и дърветата, с вятъра по лицата ни — коравата земя, истинския свят! Кой сме ние? Къде сме?“

„Ние сме хиперборейци — казва Ницше, говорейки подобно на другите чрез паметта ми, — ние знаем много добре на какво отстояние живеем. Нито по суша, нито по море не ще откриеш пътя, който води до хиперборейците — Пиндар вече е знаел това. (...) Ние единствени открихме изход от хилядолетния лабиринт. (...) Бяхме болни от модерност. (...) По-скоро да живеем сред леда, отколкото сред тази гнилоч, тази «поносимост»... Дълго време търсихме напразно път. Станахме мрачни, бурята тътнеше във въздуха около нас, нуждаехме се от мълния... (...) Наричаха ни фаталисти. Но нашият *фатум* беше набъбването на силите.“

Херман Мелвил отишъл в Канада по случай медения си месец на двайсет и девет години. В Монреал той срещнал капитан Кофен, който се приготвял да излезе за китове покрай Северния бряг на Лабрадор. Може би тогава е започнала да набъбва идеята за Белия кит. Тази идея се смесила в дълбочината на плодотворния и хаотичен дух на Мелвил със спомена за едно момиче: срещнал го по време на пътуването си в Англия, в дилижанса между Лондон и Бристол. Името ѝ ли? Аделина Уайт.

Преди няколко месеца, в музея на Строумнес, мъничко пристанище сред Оркадите, където китоловните кораби вземали хора преди да продължат на север, се удивлявах на колекцията от харпуни, на техните изящни линии, на матовото отражение на остриетата им.

Възхитен от харпуните, си мислех за Мелвил и за думата, която беше в главата ми сутринта на събуждане, без да мога да си спомня откъде се е взела: думата „археография“.

Почеркът на едно архаично и архетипово същество?

Виждал съм руните, изписани върху плочите от Мейшоу: „Тези руни са дълбани с исландска брадва от най-големия поет на запад от океана!“

Мелвил говори за „онтологически герои“.

У тях има обич към света (както и отвращение от това, в което човечеството го превръща), безкрайна енциклопедическа обич и изразходване на съществото чак до възторжено самоунищожение.

Какво трябва да се прави днес, дали да се построи атлантическа библиотека някъде накрай света, огнище на енергия, която да универсализира всички празнословия? Или по-скоро отвъд всичките библиотеки да се опитаме да напишаме с пръст пулса на живата земя и да оставим да говори, дори разпокъсано, първородният ни свят?

И двете, без съмнение.

За да постигнем нейде нещо, което би надхвърлило семейните албуми.

„Никой не отива на север, при крайния човешки север“ — казва Валери.

Торо смята, че трябвало да стане индианец.

Харди казваше, че новата Тампея^[1] се намира някъде в околностите на Туле.

„През цяла Канада“ — каза ескимосът Джо. Ще го превода: „През цялото човечество“.

Тук, в стаята ми, върху Северния бряг на битието...

Преди да отида да си легна, вадя половин бутилка уиски от раницата си и вдигам тост за онтологичните герои от целия свят.

[1] Местност в древна Гърция (долина в Тесалия), чиято красота е възпята от Вергилий — бел.пр. ↑

ВЯТЪРЪТ НА СЕДЕМТЕ ОСТРОВА

*Никога не съм усещал така дълбоко
едновременно откъсване от самия себе си и
присъствието си в света.*

Албер Камю

На сутринта от стария кей на Седемте острова наблюдавам огромната синя река, тук-там с бяло, и си мисля за Жак Картие, чиито „Пътувания за откриването на Канада“ ме придружават, откакто съм напуснал Франция:

„И пристигнахме в четвъртък на седемте много високи острова, които назовахме Кръгли острови, те са на около четирийсет мили от сушата и се вдават на три или четири мили от сушата и морето...“

Това е станало на 19 август 1535 година.

Четири века по-късно Седемте острова са все още тук: Големият Баск и Малкият Баск, Коросол, Голямата топка и Малката топка, Мановен и Декан, удавени в розовата мъгла на зората над Свети Лаврентий. Колкото до града, който се е издигнал на това място, това не е някогашната малка, индианска махала, посещавана от ловци на северни елени и по-късно от шепата служители на „Хъдсънов залив“. Преди няколко години придобил значение и вече всеки го знае като железния Клондайк.

Дълги влакови композиции се спускат от Западен Лабрадор, докарват желязна руда, която се товари на големи кораби, за да отплава надалеч към Кливланд, Филадельфия, Ротердам и Нагасаки... Един от най-огромните и коремести кораби, „Мазукава Мару“, масивен и

безмълвен, е пунал сега котва при входа на новия басейн източно от стария кей.

Но да оставим настрана за малко железния бум и да се върнем при Жак Картие:

„Кратък разказ и сбито повествование за плаването между островите на Канада, Хошлаж и Сагюенай, и други с описание на особените нрави, езици и обреди на тукашните жители — твърде занимателни за наблюдение.“

Изданиято на „Пътуванията“ от Картие, което притежавам, е парижко, от 1968 година. Символично съвпадение. Защото много от тези, които живееха във Франция по онова време, желяха края на една култура и началото на *друго* нещо. Но това „друго нещо“ все още предстои да се измисли. За мен една от особеностите на промяната се състои в това: да се излезе от историята, за да се влезе в географията. Затова се заех да чета и препрочитам всички старинни разкази за пътешествия, на които успях да попадна:

„Стигнахме до Нова Земя, където се лови треска, и Канада — области, където обикновено цари жесток студ.“

Това не е вече Жак Картие, а Жан дьо Лери с неговия „Бордов дневник“, за който си спомням, че съм го чел около януари 1969 година, в кафене „Европа“. Харесваше ми усещането за свежест, което се излъчваше от него, ритъма му, откритата му простота. Какво облекчение след цялата словесна войнственост, след всичките идеологически разпри и морално-политически речи, неуморно повтарящи едни и същи износени теми и нямащи никакъв *усет за света!* Ние страдаме от културна затвореност и цялото това безредие не е никакво лекарство, а само последният симптом на болестта. Необходимо ни е да излезем от утъпканите коловози, да отидем много по-далече.

Картие напуска Сен Мало през април 1534 година, на четирийсет и три години, със задачата да открие северозападен път за Китай, за империята на Великия Хан и да донесе във Франция множество скъпоценни камъни и подправки. Не открил нито път, нито скъпоценни камъни или подправки, но открил в „Новите Земи“ изобилие на риба („много скумрия, барбуни, лавраци, костури, огромни змиорки и други разни“), неизброими ята птици („има също много жерави, лебеди, дропли, гъски...“) и това странно и чудесно нещо, делфинът:

„На другия ден (3 септември 1535 г.) сутринта вдигнахме платна и продължихме нататък, като видяхме някаква риба, която паметта човешка не е виждала, ни чувала. Назованите риби са едри като треска, без да имат никакви перки, по тяло и по глава приличат на хрътки, бели са като сняг, без никакво петно, и има голям брой от тях в назованата река, живеят между морето и сладката вода. Тукашните хора ги наричат *адхотюис*...“

Може би Картие е бил малко отблъснат от дивия ѝ негостоприемен изглед на Лабрадор. Но старият капитан след завръщането си в Сен Мало сигурно неведнъж е мислил сред семейните кавги за тукашния пейзаж с носталгия. И в неговите сънища много често са изскачали делфини, прекрасните чувствителни делфини, символи на голяма Америка, лудуващи във водите на Свети Лаврентий, когато още не е била Свети Лаврентий, а просто „голямата река“.

Голямата река, гъмжаща от риба.

Малък риболовен кораб приставя на стария кей и гиздаво танцува върху сините води. Гледам как разтоварват треската, калканите и раците.

Напускам стария кей, преминавам пред „Хъдсънс Бей Стоур“ и на ъгъла между „Арно“ и „Бланш“ се оказвам пред входа на пристанището за желязна руда на „Айрън Ор Терминал“: „Вход забранен за неделови.“

Понеже не съм делови човек, а човек на битието (хе, хе), продължавам пътя си.

Няколкостотин метра по-нататъкхващам едно такси и се отправяме към центъра на града. Насочвам разговора към желязната руда:

— Тук без руда няма живот.

Казвам, че съм чул да се говори за безработица.

— Има такова нещо.

— Защо?

— Няма строителство. Управлят ни шайка злосторници.

— Вие от Седемте острова ли сте?

— От дълго време съм тук.

— За седемостровчанин ли се смятате?

— Че кой се смята за седемостровчанин! Не е такова място.

А какво място е тогава? През прозореца съзирам широки улици, малки, много чисти къщи и градини с оскруши.

— Ако трябва да опишете Седемте острова с една дума, какво ще кажете?

— Пустош.

На централния площад влизам в един магазин, уж да си купя пощенска картичка.

Една жена се приближава, за да ме обслужи:

— Какво правят хората на Седемте острова?

— Работят.

— Какъв вид работа?

— Всякакъв. Кой каквото си иска.

Между другите си стоки тази жена продаваше каучукови кукли за любов („досуц като живи“) — за самотните нощи по работните обекти.

По средата на площада има голям търговски център. Това е малък град, сам по себе си, с широки алеи и е топло. Когато виещите ветрове се спускат от Лабрадор и температурата падне далече под нулата, гражданите могат да сноват тук съвсем спокойно. Всъщност, можеш да прекараш цял ден тук, защото има кафенета и ресторанти.

Дори открих една книжарница.

Книжарницата „Северен бряг“.

Какво име за книжарница!

Сигурно е пълна с книги за Севера, книги за интелектуално плаване, книги по метафизична физика и поетическа география.

Книжарките, две млади жени, се оплакват:

— Не достига култура.

Въпреки че те се мъчат да си доставят книги, пълни с психическа енергия, книги, разкриващи света, това, което се търси, са най-вече учебници и книги за окултизма, заедно с обичайната доза развлекателни романи.

Тършувам между етажерките.

Едно заглавие привлича вниманието ми.

„Пътуване на Северозапад“.

Прелиствам книгата. Мисълта е хаоснокосмическа, каквато обичам.

Купувам я и тичам в едно кафене, за да я прочета.

Какъв шок!

Още в предговора авторът Мишел Серес заговори с моя език. Дори думите бяха моите.

Господи, аз почти намирам портрета си:

„Новият Зенон, от Париж и Лондон, нарича своя метод пътуване, понеже една старинна ловджийска дума, *gandom*, е породила две близки и все пак различни думи: френската *gandennee*, разходка, и английската *ganoom* — случай, шанс, и понеже иска да обедини двата смисъла през Ламанша или Свети Лаврентий...“

По дяволите!

От години говоря за *gandonnée*, прекосих този Ламанш, изгорих мостовете зад себе си, въртях се из Париж и се оказах отвързан тук върху Северния бряг на Свети Лаврентий. Продължавам четенето:

„Бяло пространство, без залози и борби. (...) Трудно свързване. (...) Прекосяване на пустинята... (един нов

архипелаг) (...) Пътуването е рядко концентрирано (...) мислители на синтеза (...) многообразието се родее с реалното, докато дуализмът призовава на борба, в която умира новата мисъл (...) затова той трябва да измисля, ако иска да оцелее, да измисля ново пространство, съвсем различно от старото, глупашки раздробено пространство...“

По дяволите и пак по дяволите!

Иска ми се да подчертая всяка дума.

При мене тези концепции имат имена: пелагийска мисъл, архипелагийска дейност, интелектуално номадство, бял свят... И двамата, тръгнали от различни основи и предпоставки, се оказваме в едно и също пространство.

Нов световен дух (weltgeist) ли е задухал?

Бях така възбуден, че не можех да остана дълго време седнал в кафенето. Трябваше да изляза и да повървя, брулен от вятъра.

Прекосих от край до край Седемте острова с широка крачка, между оскрушите, които поклащаха червените си клони, и стигнах до вълнолома на стария кей.

През паметта ми мина беглият образ на стар кей в едно селище на западния бряг в Шотландия. И отново се сетих за онези граждани на Ню Йорк, описани от Мелвил, които, избягали от прекомерно ограничения живот, слизали в неделен ден на вълнолома, за да вдъхнат няколко глътки простор. Вълноломът — едно от онези благословени места, където животът се събира и втечнява, приема други измерения.

Вълноломи, провлаци, носове.

Седях на края на вълнолома и гледах чайките. Ах, този бял танц!

„Какво е хаотизмът, господин Уайт?“

Необходимост от думи, предаващи енергия и пространство.

Скок в друга логика.

Еротокосмология.

Бях пиан от вятър. Пиан от великия бял ропот на Свети Лаврентий. Пиан от идеи.

Идеи риби, идеи птици.
Мисъл плуваща или летяща.
Океанска философия.

Защо пиша? За да не полудея напълно от това пиянство. От това бяло пиянство, извор на всяко истинско писане.

На връщане към стаята си в „Норт Коуст Хотел“ минах пред едно момиче, което продаваше ябълки на улицата.

Имаше най-сините очи, които някога съм виждал.
В тези очи видях Лабрадор.

ХОРАТА ОТ БРЕГА

Тук ние сме военнопленници в очакване. Но има и друг свят.

Черния Елен

Свети Лаврентий блестеше наситено зелено тази сутрин, във въздуха се чувстваше леден лъх. Представях си гъвкави бобри, заети с работата си в реките и стада северни елени, утъпкващи пътеките си по безлесната земя.

Вървах по улица „Брошу“ към резервата...

Било е време, когато са били пръснати по цяла Североизточна Америка, вечно по следите на елените, на лов за бобри. Наричали себе си с алгонкинското име *инют*, човешки същества.

Когато френските пътешественици през XVI век стигнали до залива на Свети Лаврентий, ги нарекли монтанеси (планинци): „Това са хора високи на ръст, но диви. Носят кичур коса на върха на главата си, овързан като снопче трева, със забучени в него птичи пера, рибешки кости или дори късчета дърво. Облечени са в животински кожи и си рисуват лицата.“

През лятото оставали по крайбрежието на хлад, но щом септември белязвал листата, се качвали върху платото на Лабрадор за ловния сезон. Всичко щеше да е чудесно, ако можеха да продължат миграциите си от крайбрежието към платото и от платото към крайбрежието, според присъщия им ритъм. Но мисионерите не харесали това — защото тези вампири знаели добре, че един чергар не се оставя толкова лесно да го покръстват, както уседналия човек, „Струва ми се, че не трябва да храним големи надежди с дивакръстват, както уседналия човек“, „Струва ми се, народностите, които имат постоянно жилище, по-лесно ще се покръстят“ — казвал младият

йезуит Лъожон през 1634 година. Прекъснете ли жизнения ритъм, вие прекъсвате и духа. Един ум без свой жизнен ритъм е готов да повярва в каквото и да е.

Когато дюкяните започнали да се появяват до мисионерите, инютите уседнали и това било началото на края. Последното място, което им отреди историята, беше резерватът — там индианецът може да подхранва неолитната си носталгия и да изповядва съвсем новите си грехове: *Изпофядвам се, фсемогъщи Боже, света Дефа Марийо, сфети Архангел Михаиле, сфети Йоан Кръстителю, сфети апостоли Петър и Павел, фсемогъщи сфети отци, грешен съм аз, грешен съм, много съм грешен...*

Резерватът Седемте острова представлява безредно струпани върху песъчливия бряг на реката бараки. Надига се вятър и леки пясъчни вихрушки се завъртат по улицата. Ще речеш, призрачен град.

Обелен дънер, дар от реката, е изправен наместо тотем. Примамливо е да се види в него символът на една мъртва култура. Но той все пак излъчва странна сила.

На минаване пред тотема виждам дюкянче за индиански стоки, но вратата е затворена, изглежда няма никого. Може би е твърде рано през деня или твърде късно за сезона. Хвърлям поглед през малкото прозорче и след като очите ми привикват с мрака, различавам два плаката. Единият е добре известният портрет на Червения Облак и отдолу думите: „Земята и аз сме едно и също.“ Другият представя сцена от разпятието с надпис: „Единни в Христа“.

Продължавам да вървя пред редицата бараки, докато стигам до друго дюкянче за индиански стоки. То е отворено. Тук се запознавам с Тибо Латюил.

Нисък и набит, четирийсетгодишен, Тибо е започнал да пълнее, лицето му е кръгло и засмяно. В мига, когато влизам, шие чифт мокасина и колибата е изпълнена с дъха на щавена кожа: сладка и богата миризма, смес от дъх на пушек и мед. Мокасините са също хубави, от кожата на бледожълт елен, засенчена с кафяво. Не, индианците не носят вече мокасина, носят маратонки. Но продават

през лятото на американци и французи. Последните френски туристи минали предишната седмица, една млада двойка: „Готини!“ Носили си тревичка и той ходил с тях на плажа да попуши. Индианците тук пушат много — казва той. И той си пада страшно, но чул, че се губела паметта, че се разрушавали клетките на мозъка. Изработва чудесни малки лули за „тревичката“, не искам ли една? Не, той никога не е вземал „кораво“, не е като някои. Макар че един път в Берсими най-добрият му приятел, неговият гост — му сипал малко прашец в бирата. Станало му много зле, подул се „като планина“. Ужасно, не могат го накара втори път. Да, той е роден там, в Берсими. Дошъл тук, защото мислел, че има повече работа. Грамотен е, ходил е на училище и взел свидетелство, освен това индианците от Берсими са по тарикати от тези на Седемте острова. Намерил си работа в Шефервил, в железодобивните мини. Казали му, че ще е магазинер заради образованието. Но когато пристигнал, майсторът му казал: „Хубаво! Вземай лопатата!“ „Не!“ — сопнал се той. Майсторът му казал: „Кой тук е надзирател?“. Тибо отвърнал: „А кого цаниха за магазинер!“. Накрая го направили магазинер, но не му харесало. Зарязал всичко. Върнал се на Седемте острова и отворил собствено дюкянче: няма сметки с никого освен с жена си (тя обвезва мокасините...) Интересува се от работите на индианците и му се иска да го изберат в „груповия съвет“ — племенния съвет. Веднъж отишъл на събрание, да си поразведри душата. Слушали го, „подпрели глави“. Накрая му рекли, че сигурно му олекнало, като се наговорил.

— Аз им викам: да не съм дошъл тука грамофонна плоча да записвам.

Той е против отцепването на Квебек. Федералният агент е негов „човек“, заедно си пият бирата и един ден му казал: ти не си по-умен от мен.

— Обичам да си побъбря — добавя той.

Да, християнин е. Правоверен католик. Но не му харесва това, дето го правят на литургията. Преди обичал („вълнуваше ме“) и често бил готов да заплаче. Но новият начин не му действал. Често се улавял, че мисли за една жена, и то не за Богородица. И понеже стана дума за жени, да вземем да отскочим до отсреща, ще ме запознае със своята, ще пийнем бира, а?

Къщата е само на няколко метра, от другата страна на песъчливата алея. Пред вратата лежи черно куче, ближе си с наслада лапите.

Тибо го потупва по главата:

— Бива си го.

Освен жена му, в къщата са и двете малки деца и по-голямата му дъщеря с мъжа си. Жена му и децата, и дъщерята са възпълни като самия Тибо. Той отваря приказка за това:

— Всички надебеляхме от заседналият живот. И децата са разглезени, само сладолед гълтат и кока-кола.

— А ти само бира гълташ — засмива се жена му, докато той отваря хладилника.

Вярно, отвръща той със съжаление в гласа, преди тежах шейсет кила, сега съм осемдесет, много е. Всичко е от скуката, само от скуката. Едно време индианците били по-здрави. Не познавали нито рака, нито други болести. А си има индиански лекарства за някои болести. Болял ли ме е зъб? Има си начин, маже се зъбът и се чака, подир пет минути хоп, зъбът *пуква и трябва* само да се дръпне. За хрема има страшен лек: с тестисули от бобър... Минава млада чаровна индианка. Тибо отива до прозореца, за да я разгледа по-добре:

— Много си падам по нея — казва той. — Луд съм.

Жена му се усмива и ме пита дали вече съм ял индианска гозба. Казвам й, че още не съм ял. Тогава може би ще пожелае да опитам малко „баник“, индиански хляб, с кафе?

— Искате и вие да станете дебел като нея — обръща се Тибо към мен, след един последен, изпълнен с нежна поглед към неговата изгора.

Докато госпожа Латюил донесе баника и купа сладко от „червени зърна“ и докато приготви кафето, аз разговарям със зетя и дъщерята. Узнавам, че зетят е на скапец, роден е във Форт Чимо, горе в залива Унгава. „При ескимосите“ — казва усмихнатата жена му.

— Няма нищо срамно — казва Тибо. — Ескимосите живеят по-добре от нас. Ядат сурово месо и затова зъбите им са бели. Не ядат мръсотии като нас...

Зетят работи в „Айрън Оур“, железодобивната компания на Шефервил, но са дошли на Седемте острова, за да заведат детето си на лекар. Питам ги дали има индианци лекари:

— Не сме толкова умни — отговаря дъщерята.

Тибо нищо не казва, зетят — също. Госпожа Латюил внася кафето.

Разделих се със семейство Латюил, обещавайки да се върна пак, и седнах на брега, в края на резервата, облегал гръб на един довлечен от водата дънер, загледан в носещата своите води река, когато чакълът се зарони и чух кашляне. Приближаваше един младеж.

— От кое място сте?

— От Франция.

— Откъде от Франция?

— От Пиренеите. Високите планини на юг.

— Не сте ли от Париж?

— Не.

— Сигурно е много гот там.

— Няма да ви хареса.

— На мен тук не ми харесва. Резерватът не е работа.

— И Париж не е работа.

— Но Париж не е резерват.

— Само дето е по-голям. Освен това са изсекли дърветата.

— Не ми харесват дърветата.

— Тогава Париж може и да ви хареса.

— О, много ще си падам по Париж.

— Какво правите тук?

— Уча. Ще получавам хиляда долара на месец.

— Какво учите?

— Вечерни курсове. Ще стана счетоводител.

— Харесват ли ви сметките?

— Харесват ми хиляда долара на месец.

— Чудесно.

— А вие какво правите?

— Засега пътувам.

— Това ли ви е занаятът?

— Не съвсем.

— И къде отивате?

— Нагоре по крайбрежието. И после в Гус Бей.

— Фрашкано е с топли жени.

— В Гус Бей ли?

— Да.

— Хубаво. Вие били ли сте там?

— Така разправят. Никога не съм ходил по-далече от Менган. Белите ми дробове са слаби. Искате ли бира? Казвам се Жан-Клод Волан.

Той предлага да отидем у братовчеда му. Но пътьом се отбиваме в бакалницата на резервата, за да купим дозата, тоест, кашон бира. Жан-Клод ми обяснява, че му трябвали пет бири, за да го хване и да „му е гот“. Всъщност това най-много обича — да си пийне и да попуши „тревника“. „И заминаваш...“. По пътя ми казва, че не иска да се жени, че е неплоден. Така или иначе, до гуша му дошло от многодетни семейства. Баща му направил четиринайсет парчета („добре хвърляше“), а той няма нито едно и това възстановявало равновесието.

— Католик ли сте?

— Естествено.

— Всички ли сте католици тук?

— Резерватът е католически. Наскапите са протестанти.

Казвам му за плакатите, които съм видял в първото дюкянче и думите, написани отдолу: „Земята и аз сме едно и също“ и „Единни в Христа“. Питам го дали не вижда в тях противоречие.

— Противоречие ли?

— В крайна сметка това са два различни подхода към нещата.

— Какви неща?

— Нещата изобщо. Два начина да се живее и да се мисли.

— Никога не съм си поставял този въпрос.

— Мислите навярно, че въпросът не е добър?

— Не зная.

После той добавя:

— Индианците още не са се пробудили.

Братовчед му довършваше едно интересно колие от бодливо свинче, когато пристигнахме с бирата. Той беше друг човек,

трийсетгодишен като него. Пристигнал бил от Унгава, където проучвал терена. Беше земемер.

— Как е там, в Унгава?

— Не ми харесва.

— Много е студено ли?

— Много е студено, това е една от причините. Няма животни. Само тюлени и китове. Друг свят.

Изпихме бирата и оставихме мислите си да текат бавно.

Земемерът каза, че се е опитвал да вземе най-доброто от двата свята, от света на индианеца и от света на белия човек. А пък Бруно, братовчедът, от всичко най-обичал да ходи на лов. Вземал влака за Шефервил, изминавал близо сто и петдесет километра, за да се върне със северен елен. Разказа за един стар ловец от резервата, който доскоро прекарвал по половин година горе, съвсем сам. И щял да продължава, но „мъчително му е да върви сега“.

Жан-Клод сложи една плоча на грамофона.

— Индиански фолкрок. Харесва ли ви тази музика?

— Да, харесва ми. Как се казва песента?

— „Маще Чипу“. Голямата река.

— Откъде е?

— От тук.

— Кой е композиторът?

— Филип Макензи. Роднина е на собствениците, в чийто магазин сте видели плакатите.

След като си тръгнах, пак се отбих в дюкянчето с плакатите.

Този път имаше човек: една млада жена. Подреждаше кожи от бобри, великолепни кожи, лъскави и плътни, тъмнокафяви по средата, златночервеникави отстрани.

— Чудесни кожи.

— Наистина, чудесни са.

— Искам да си купя една.

— Изберете си.

Дълго си избирам тази, която да пожелаая.

— Ходят ли много все още на лов?

— Все още, но малко. Въпреки всичко.

— Въпреки всичко?

Това вече отприщва Роз-Мари Фонтен. Думите излизат една през друга, като че ли е очаквала да си облекчи душата.

Тя ми разказа за една река: реката Моази. Когато сега баща ѝ пожелае да излезе на лов, когато пожелае да отиде на традиционния си участък, трябва да получи куп разрешителни, подпечатани от най-различни служби. Освен това има места, където е направо невъзможно да се ловува, например реката Моази, където „нашите прадеди“ винаги са ловили съомга. Не можел да получи разрешително, защото някакъв клуб сложил ръка върху нея. С какво право някакъв клуб ще пази за себе си цяла река? Знаят ли те какво е съомгата за индианеца? Разбира се, че не. Баща ѝ знаел всичко за съомгите, разказвал ѝ истории за тях, но нямал право да ги лови, само богатите канадци и американци имали това право. Преди време отишла на реката с баща си и чичо си, избухнала караница, разменили се остри думи и няколко изстрела. Клубът винаги е там, ще дойдат и други... Когато била малка, всяка година прекарвала с баща си четири месеца в гората. Обичала това. Обичала да живее на палатка. Говори се, че индианците са мръсни и небрежни. Това е, защото сега не живеят по своя си начин. Когато живеят на палатки, са чисти. Всеки ден застилат пода с нови, свежи и ароматни клони. Къщата е добро нещо, но не е индианско. Затова хората не се занимават с нея. Индианците не лъскат, не отглеждат малки градини като белите. Когато имаш гората, нямаш нужда от градина. Индианецът има нужда от гори. Без гори не е щастлив, тогава пие. Не може да бъде упрекван за това. Белите не го разбират, дори онези, които имат добри намерения. Понякога индианците не разбират себе си. Така е, индианецът не разбира вече себе си...

Заговорих ѝ за противоречието, което виждам между двата плаката, които е поставила върху стената. Тя каза, че никога не е помисляла за това. Възпитана била в католическата религия. Само веднъж се противопоставила на свещеника, преди години, когато насилвали хората да изоставят резервата и се настанят в друг резерват, по-далече от града. Опитвали се да направят индианците *невидими*! Баща ѝ отказал. Свещеникът бил на страната на властта и казал, че ако баща ѝ не замине със семейството си в Малиотенам (селото на непорочната Мария), няколко километра по на север, бог ще го накаже. Баща ѝ упорствал, защото дори да имало по-големи удобства в

Малнотенам, тук поне са у дома си. Тогава не обичала свещеника. Но повечето свещеници са сърцати хора, на страната на индианците са, като бащи са за тях. Това точно я научило да мисли. Някои от старите обичаи на индианците я плашели. Чичо ѝ я тревожи: „Той кара умрели хора да говорят.“ Знаел стари песни, които пеел сред гората, като удрял върху кожен тъпан, или по празненствата. Тя обича тези песни, но мъничко се бои от тях. Предпочита френските шансони, те поне не ти вадят душата.

С голямо внимание я изслушах да говори за чичо си. Значи някой тук все още продължаваше старите шамански традиции?

Роз-Мари забеляза моя интерес. Искам ли да се срещна с чичо ѝ? Мога да го навестя тази вечер, щом се върне от „Айрън Оре“, където ходи на работа. Тя ще му каже за мойто идване. Как е моето име? Питам я за името на чичо ѝ. Жан-Батист Макензи — отговаря тя — и ми дава адреса му.

На тръгване ми каза, че желае да ми направи подарък. Даде ми книга с молитви на монтанески, озаглавена: Шешус Нашаутау (Исус, нашият Спасител).

Докато очаквах времето за срещата в един малък крайпътен ресторант, прелистих книгата с молитвите. Беше илюстрирана по два различни начина. От едната страна — свети образи, като Дева Мария и Младенеца, или съсъд, пълен със свети мощи. От другата страна, сцени от индианския живот: ловец с пушката си сред белосана от сняг гора, проблясваща под слънцето река. Всичко е направено така, че индианецът да се почувствува в обятията на Христа, дори самият Велик Маниту е покръстен, поне на хартия:

Уин Чише Маниту чи минукуну айамийо
ануенимитишун
Ануенимитишоейку, качи настатутамек
Чише Маниту чи ка уанчисистам качи ануетук
Чише Маниту чи ка кашимакуау чи пастайтунуау...

ЖАН-БАТИСТ

Всяко усилие на човека се състои в това да постави живота си във връзка с елементите на космоса: живота на планината, на облаците, на мълнията, на въздуха, на земята и на слънцето.

Д. Х. Лорънс

Млад мъж с висока черна шапка на главата излиза да отвори.

— Това ли е къщата на Жан-Батист Макензи?

— Да. Вие сте господин Уайт?

— Същият.

— Влезте.

Няколко души са се събрали в стаята, където ме въведе мъжът с черна шапка. Тук е и самият Жан-Батист, човек с хубаво лице, около шейсетгодишен, жена му, също хубава, на почти същата възраст, и двамата им синове здравеняци — този с черната шапка и един друг, с дълги черни коси до раменете. Те двамата имат по-индиански вид от своите родители. Тук е и жената на единия от синовете, също много красива, и едно момче на дванайсет години, някакъв братовчед навярно.

Бащата на малкото момче се прострелял по време на лов. Той и няколко приятели наели самолет, за да отидат в територията между Шефервил и стария Форт Макензи, по бреговете на река Каниапискау. Ловът вървял, момчето убило първия си елен. Бил женски и момчето от мъка все се въртяло около неподвижното тяло. „Мъка, все се въртял наоколо.“ То пазеше жив спомен за баща си от първото им съвместно излизане на лов. Първото и последното. Защото на връщане самолетът паднал в едно езеро, само двама души оцелели, то и пилотът. Жан-Батист разказваше историята, а то слушаше спокойно; изрече само горното изречение.

Жан-Батист разказа как е пътувал пеш от Седемте острова до Шефервил. Това продължавало с дни и той се радвал на всеки миг:

— Колис, това беше живот, това!

Докато сега рудодобивните компании превръщат хълмовете в прах и затрупват Седемте острова, дъскорезниците превръщат горите в каша за хартия, а огромните баражи пресушават всичките реки. Да, „беше хубаво в горите, това е живот“. Сега вече не може да се ловува както някога: „поради отпадъците от компанията“. За десет години Седемте острова ще станат като Монреал и вече не ще има дори работа, защото след като компаниите постигнат това, което искат, изоставят всичко: „Сбогом, моето момче!“. Когато си напълнят джобовете, ще си вдигнат чукалата и ще остане само пустошта.

Питам мъжа с черната шапка какво мисли за това. Той малко се смущава, после казва:

— Той обича да говори. Но навярно има право.

— Искате ли да послушате песни? — пита Жан-Батист.

— Да. Ако това не ви отегчава.

— Разбира се, че не. Да слезем долу в мазето.

И слизаме в мазето.

Жан-Батист ми казва, че работи за компанията от 8 до 16 часа, след което тук в мазето продължава за себе си. Има си тезгях със струг. Вземам от тезгяха, върху който са поставени различни кости, нещо като плешка.

— От елен е.

Казва ми, че се подготвя за лов и риболов, показва своята палатка от тукашно платно и новите тежести, които е приготвил за въдиците. Пушките са окачени на пирони: бащината му, 28 милиметрова, и една 22 милиметрова — получил я от него, когато бил малък. Казва ми, че може да убие елен с 22 милиметровата. Но сега северните елени са по-редки от другите. Северните елени са странни същества. Пристигат, заминават, никой не знае къде и защо.

Тъпанът му е поставен върху друга маса. Почистил го е тъкмо преди да дойда аз. Почиства го веднъж в годината, защото „когато тъпанът не е готов, не може да се пее“. Взема го и започва да говори за него. Кожата на тъпана е бяла, от северен елен, а дървената рамка, боядисана в червено, е от бреза. Върху повърхността му се виждат наредени костички, за да вдигат шум подобно на кречетало. Това са

костички от бяла яребица, но се използват и кости от диви патици, даже дребни кости от елен.

Той настройва тъпана.

Когато е в горите, бие тъпана, за да примами елените. И докато си говори, думите му стават все по-ритмични, като тези:

*Когато навлизаш в гората
когато си в леса
поглеждай тъпана
използвай го
той е като телевизор
ти виждаш какво ще убиеш
когато си на лов в гората с тъпан...*

Искам му касета с неговите песни. Върху тезгяха му има портативен магнетофон, съвсем разнебитена машинка, залепена тук-таме със скоч. Казва, че обича да прави записи за децата си. Особено, когато „пътувал“. Записал им е шума на своите весла в езерото, стъпките си по снега в гората, песните си също, разбира се, защото много скоро те няма да познават тези неща, а той не иска да забравят всичко. Сега е на петдесет и осем години и знае, че не след дълго ще умре, защото не е здрав. Ще ми запише една касета със свои песни, защото „така ще пътуват надалече“. Хората ги обичат. Когато пее, старците се провикват: „Истина е, Макензи, истината казваш!“ Младите също ги обичат, но не знаят много неща, обичат ги, но не по същите причини. За тях това са само песни. А на старите говорят за живота.

Когато Жан-Батист взема своя тъпан, не е вече Жан-Батист Макензи. Извън себе си, той тръгва към една страна, където бька от пъстърви и съомги, пътува в ширнатата тундра, сред която стада от елени, хиляди елени, преминават от едно на друго място, с вирнати рога, копитата им вдигат облаци сняг, трошат леда. Той вижда всичко това:

Те са като призраци

*елените
отиват и се връщат
отиват и се връщат*

Говори за елените, говори и за горските листа:

*Разбирах аз листата
по шума издаван от листата
зима беше, лято беше — където отивах...*

Говори и за птиците:

*За птиците говоря
те летят на групи
щом потеглят към морето
за дроплата говоря
която е водач на ятото
отнасяно от вятъра
виждаме я за последен път
когато дойде есента*

Но той не само говори, той отлита и лети с тях чак до Арктика:

*Летя във въздуха
летя във въздуха
разхождам се
разхождам се*

*за жена ескимоска
за жена ескимоска
аз ще се оженя
аз ще се оженя*

в средата на земята
в средата на земята...

Излизам тази вечер от дома на Жан-Батист Макензи с една касета песни и еленовата плешка:

— У нас, даде ли се подарък, не се казва нищо, подаръкът сам говори.

ГОЛЯМО ПРАЗНЕНСТВО В МИНГАН

Трябват ни нови сватби.

Уилям Карлос
Уилямс

Отивах за Авр Сен Пиер.

Когато заявих това на шофьора на автобуса, той ми каза:

— Там свършва пътят. Нататък не може. Там свършва пътят.

Двама млади индианци се качиха в автобуса заедно с мене. Носеха си в кошница бира и голямо парче „диво месо“ (от елен), загърнато във вестник.

— На пикник ли? — пита шофьорът.

— Не, на сватба — отговаря единият от индианците.

— Страшна сватба ще стане, ако изпиете всичко това.

Индианците широко се усмихват.

И потегляме.

От едната страна е гората, а от другата — скалисти заливи и чайки.

Търся върху картата си имената на заливите и реките, спускащи се през гората: Брезова река, реката Маниту, Гръмовитата река...

Отново изпитах живото чувство от крайбрежието. Първично място. Гола красота на всичко.

Следобедът отиваше към края си, небето беше толкова прозрачно синьо!

Синината на небето бавно потъмня, настана нощ. В този момент един от индианците, застанал срещу мене, се наведе:

— Искаш ли бира?

Казах да, разбира се, и благодарих много.

Опитвали ли сте някога да пиете бира от шише в друсач автобус по каменлив път за никъде? При всяко друсване рискувате да останете без един зъб...

— Добра бира, нали?

— Да, великолепна е.

— Закъде отиваш?

— В Авр Сен Пиер.

— Там свършва пътят.

— Казаха ми вече.

— Имаш ли приятели там?

— Не.

— Защо отиваш тогава?

— Може би защото там свършва пътят.

Мълчаливо размишление.

— Ти не беше ли в резервата вчера?

— Да, бях.

— Чух за тебе.

— Срецнах доста хора.

— Извини ме за малко, трябва да пикая.

Той отива в задния край на автобуса и пикае на пода. Чува се шур-шур във вадичката.

— Чувал ли си за Минган? — пита той, щом се връща на мястото си.

— Видях името му на картата.

— Ние там отиваме. Двамата с братовчеда. Той вече е пиан.

Отиваме на сватба.

— Чух това.

— Искаш ли да дойдеш?

— Какво да правя?

— Ще танцуваш и ще пиеш като другите.

— Добре, благодаря, ще дойда.

Не знаех в какво се въвличам, но бях заинтригуван, а и можех да си продължа за Авр Сен Пиер на следващия ден. Зная къде искам да отида, но съм винаги готов да се отклоня от пътя.

Индианецът смушка с лакът своя близък в ребрата:

— Той ще дойде?

— А?

— Той ще дойде.

— Добре.

Докато неговият лаконичен другар отново заспиваше, първият индианец се обърна към мене.

— Казвам се Матийо. Той е Жозеф. А ти?

— Кен.

— Кен. Отлично. Ял ли си вече месо от елен?

— Не.

— Тази вечер ще ядеш. Жилаво е. Разправят, че месото на другия елен е по-крехко, но на северния е по-добро... Наближаваме Минган. Знаеш ли какво означава името му?

— Не.

— Вълк.

Пред входа на резервата Минган е поставен надпис, който едва успявам да прочета на оскъдната светлина:

Строго се забранява на Пиер и Юг Кузино и на Ричард Малони, по какъвто и да е повод, да проникват пеш или с моторно возило в резервата Минган, смятано от 30 октомври 1974 година и завинаги. Решение на Груповия съвет в Минган...

Питам се какво ли са направили тези трима непрокопсаници, за да бъдат изгонени веднъж завинаги, но не разпитвам.

Тръгваме към къщата на семейството на Жозеф, където трябва да вечеряме, преди да отидем на празненството.

Когато майката на Жозеф ни отвори, щях да падна. На Седемте острова индианците са облечени като всички. Но тук, в Минган, е друго. Изминали сме няколко километра и сме се върнали със сто години назад.

Представете си, че се разхождате из залите на Музея на човека в Париж През един спокоен следобед, и се спирате на експонат, на чийто етикет пише: *Монтанеска жена, около 1850 година* — и в този миг *куклата ви се усмихва и излиза от витрината*. Точно така, това беше майката на Жозеф. Носеше смешна малка сплескана шапчица, косите ѝ бяха навити на масури около ушите, в устата ѝ димеше лула. За последен път видях нещо подобно в хълмистата част на северен Тайланд. Да, при племената Мео. Не направих връзката веднага, но постепенно това стана така очевидно, че се питах как съм могъл да го пропусна. Монтанесите или индианците алгонки и Мео са едно и

също. Просто монголци. Само че някои са останали в Тибет, за да строят манастири и да пият чай с масло, докато други са заминали на север и продължили да се скитат (какво ли са търсели, *наистина?*), за да прекосят накрая Беринговия проток (чувате ли пак вълците вият под тази ледена луна, чувате ли как пука ледът?) и да станат американци.

Първичните американци, хора на земята, в съгласие с мечтата си.

Да, хората в Минган са *първични*. Първичен порив въодушевява още костите им и една мечта потрепва в мозъка им като пламък. Това е истина, но за най-старите. По-младите започват да изглеждат по-разумни. Но все още имат този блясък в погледа, предколумбов, допотопен блясък: чувстваш, че *всичко* може да се случи.

Бирата се лееше, дивото месо цвърчеше и разговорът следваше руслото си. Пиер, по-старият брат на Жозеф, говореше:

— Когато разкопвачите (говори за етнолозите, археолозите и т.н.) пристигат тук, копат, копат... Не им вярвам. Нас винаги ни е било малко страх... Нас винаги по малко са ни изтребвали...

Малко са ни изтребвали!

Генерал Джордж Къстър виел: „Кажете, индианска шмундо, получи ли си го?“ А индианецът с угасващ глас му отговарял: „Почти!“

Пиер продължава. Попийнал е и мисълта му е непреклонна. Присвива очи и категорично клати пръст:

— Ако индианците са заядливи, канадците не биха били тука... Индианецът мисли ли за нещо, мисли, *мисли*...

И Пиер продължава да мисли:

— Ловът... това е работа. Ако тръгна да ти говоря за лова, ще откараме до утре сутрин... Никога не съм ловувал истински, казвам ти го, но ловът поне е нещо, нещо е... Индианецът и ловът, *това е голямо нещо*.

Старецът, седнал в ъгъла, дядо по майчина линия на Жозеф, изглежда, изчакваше реда си на сцената. Започна да говори сякаш на себе си:

— Навремето, в Минган, когато не бях още женен, ходехме в гората с дядо ми Жозеф. Вървахме по река Ромен към езерото Уайекамау. След като се ожених, станах истински ловец. Дълго се пътуваше, особено до Северозападната река. Знаете ли езерото

Атиконак? На север е... Ние от Минган пътувахме пет месеца, от началото на август, през езерата Атиконак и Винуакапау... Пристигахме до Северозападната река през декември...

Старецът следваше пътеките на паметта си, и ние заедно с него:

— На другия ден сутринта тръгнахме за едно езеро, където имаше бобри... Там оставахме... Мъжете заминаваха на лов, едни за елени... а други за бодливи свинчета... Отдалечавахме се от реката, тръгнахме към едно езеро, там наблизо. И по едно време зървах дима на елените... Трябва да са били много, защото вдигаха голяма пушилка... Ще ви кажа нещо... Индианците от Минган не ловят лисици... Винаги сме убивали елени, бобри и белки... но не лисици... Лисицата струваше скъпо, но не обичаме да ловим лисици...

Старецът, изглежда, реши, че е казал всичко каквото има да каже, защото млъкна и си запя нещо, сам на себе си.

Старата жена, дъщеря му, майката на Жозеф, донесе кутия с дребни предмети, които изработвала от бисери — повечето ми заприличаха на слънчеви символи. Взе един от тях и ми го даде: зелен по средата, обкръжен с червени и жълти четвъртини. Благодарих ѝ и поставих предмета върху масата, за да му се полюбувам.

Попитах я какво означава червеното.

— Слънцето при изгрев — каза Матийо.

— Земята — каза Пиер.

— А жълтото?

— Слънцето — каза Пиер.

— Слънцето при залез — каза Матийо.

— А зеленото?

— Всичко, което расте — каза Матийо.

— Тревата — каза Пиер.

Еленът беше готов.

След вечерята се застяхахме за празненството.

Но преди това Жозеф ми показа стаята, където щях да спя. Неговата стая. Може и да не се върнем заедно. На празненството е всеки за себе си. Жозеф ме погледна и смутено се усмихна:

— Не се ли безпокоиш, че ще преспиш с един индианец?

Отгатнете на кого попаднах отвън, под голямата американска луна. На Тибо от Седемте острова, люлеещ се мъртвопиян като платноход. Зави, когато ме позна:

— Приятелю! Приятелю! Имам сто долара. Да отидем да се повеселим. Здрав съм като елен!

Мисля, че не знаеше точно къде се намира, но се чувстваше като у дома си в своето изстъпление. Прегърнах го през раменете и се запътихме за празненството.

Там една тълпа се люшкаше под звуците на диското, под мъждукащата светлина на две червени лампи.

Огледах се наоколо, опитвайки се да открия някоя малка Покахонта сред червената мъгла, когато чух глас над мене.

Това беше дебел момък, който заяви, че бил студент по социология. И продължи:

— Малко съм пиян. Напивам се четири пъти в годината. Най-зле съм на годишния ни празник Поу Уоу...

Поклащаше се, сякаш танцуваше на място, и припявайки си, добави:

— У Жозеф ли ще спите? Майка му е съкровище, не мислите ли? Очарован съм от нея. Ако можех, щях да я отведа в гората.

Все още се опитвам да намеря някакво момиче, с което да танцувам, но видимостта е крайно слаба.

Върху дансинга избухна кавга. Карат се мъж и жена. Налагат се един друг с юмруци. Танцьорите се отдалечават, без да спират.

— У нас това често се случва — говори момъкът, — не им обръщайте внимание.

Тибо от Седемте острова изниква внезапно сред шумния кръг с бутилка в ръка, виещ за самия себе си и за целия свят.

— Аз съм важна клечка, работил съм с министерството по индианските въпроси!

После не без затруднение втренчва погледа си в мене и казва:

— Ако имаш нужда от лекарства...

Точно в този момент, изглежда, мозъкът му превключи и с тържествуващ вид върху лицето той започна да тупа леко джоба си и с жест на пушач ми даде да разбере, че му се намира *чийба-чийба*, *хучи-кучи* и *специален Дон Жуан*. Окей? — попита той. — Окей! — отвърнах аз. След това излязохме в гората да запалим по цигара.

И тогава тази стара американска луна започна истински да блести.

И видях децата на Киче Маниту и на Голямата мечка да преминават Беринговия проток на малки групи преди четирийсет хиляди години. Народи от тундрата и тайгата. Братовчеди на вълка, на мечката и елена.

Пропушили сред старата замръзнала гора.

В съгласие с новата страна.

Векове и хилядолетия по-късно дошли алгонкините: абенаки, кри, делауяри, илинойс, мохикани, масачузетци, микмаки, наскапи, отава, охайо, оджибуейя, пенобскоти, потаватоми, фокси, шони, уинибаго и монтанеси. Заели територията, разпростряла се между Квебек и залива Унгава, между реката на Големия кит и залива на Дивите патици, по цялото обширно плато.

В непрекъснат лов на преживящия лишеи елен, *Ransifer tarandus*, зимували по височините, през лятото слизали по крайбрежието за празника на рибата и за танците...

— Нали?

— Нали.

— Нали, приятелю?

— Нали, приятелю!

Връщаме се обратно на празненството.

Няколко секунди по-късно танцувах танго от Чикутими с малко китче, около сто килограма без пелените.

Покахонта III.

Добре е!

В КРАЯ НА ПЪТЯ

*МОНАХЪТ: Когато тялото се разпадне,
нещо остава. Какво е то?*

*УЧИТЕЛЯТ: Вятърът повя отново тази
сутрин.*

Йошу Шинзай
Дзенжи Гороку

В къщата цари леден студ. Жозеф се върна на три крака около час след мене. Не влезе в стаята. Не зная къде е отишъл. Но цяла нощ слушах как някой повръща. Без да мога да заспя, си казах всички хайку за студа, които можех да си спомня:

*Толкова студена е водата
че и чайките
не могат да заспят*

*Бъррр! трудно се заспива
но ако не се заспи
е още по-студено*

Накрая трябва да съм заспал.

Когато се събудих, беше още много рано, но светлината през прозореца бързо се усилваше. Очите ми заблуждаха из стаята: празни бирени бутилки в каси, купища кутии с лекарства, образа на Дева Мария и карта, върху която някой бе изписал с червена химикалка правилото: „Седем пъти превърти езика си в устата, преди да заговориш.“

Край на играта...

После през прозореца видях нещо много красиво: лодка с чудни извивки, положена на дървени подпори, символ на миналото или на вечното настояще, говорещо за реките и езерата, за планинските бързеи — един друг свят.

Почувствах нужда веднага да продължа по пътя си. Нахлузих дрехите, надрасках благодарности върху едно листче и си заминах.

Червено слънце и скреж.

Утрин над Америка!

Мисля си отново за Торо:

„На мнение съм, че смелостта не ще бъде съкрушена, тук, върху бреговете на Атлантика, докато сме в съседство със Северните територии. Тези думи са достатъчни, за да вдъхнат смелост на един мъж при всички обстоятелства. Смърчът, бучинишът и борът няма да допуснат отчаянието да се настани тук. Също съм на мнение, че вярата и веруюто, проповядвани от църквите, забравят за ловеца, обвит в своите кожи, който в здрача на северната нощ не се отказва да преследва моржа и тюлена върху леда. С болно въображение са хората, които искат толкова рано да ударят камбаната за края на света.“

И така, Хенри, нещата се влошиха още повече от времето, когато ти беше тук. Да можеше да зърнеш сега как вилнеят болните въображения, едва ли ще повярваш.

И все пак.

Духа вечният утринен вятър.

*Великата утрин
Едновременните ветрове
в боровете духат*

Мислех си, че мога да стигна до Авр Сен Пиер на стоп, но никога не минаваше по пътя. Все пак започваше нов ден, тъй син и свеж, аз крачех радостно, щастлив да бъда тук, навън, по средата на самото никъде, напълно сам, загледан в едрите чайки, които се премятаха на вятъра.

„Върховно нещо е да видиш, че първичният свят си е все тук, съвършено неопетнен и чист, летяща бяла пана, и само чайките се движат между небето и брега.“

Пак братът Лорънс.

Аз пътувам с моите призраци...

Едно куче напусна преддверието на спящата къща, където се приличаше на слънце, и се завъртя около мене:

— Здравей, куче.

— Бау-бау.

Предпочитам да съм съвсем сам, но това старо куче си търсеше компания, за да се поразходи. Затова оставих го да скимти спокойно след мен.

Вървах около час, преди да се зададе един камион, на който магнах. Той отмина, но после промени решението си и спря. Взех си сбогом с кучето, притичах, за да хвана камиона, и се хвърлих вътре.

Там имаше две момчета от Авр Сен Пиер, потеглили още в 4 часа на лов за канадски елени по река Сен-Жан. Връщаха се с празни ръце.

— Какво правите така рано върху пътя?

— Нощувах в индианския резерват. Имаше сватба.

— Обзалагам се, че всички до един са се докарали като прасета.

— Горедолу така стана.

— Такъв им е на тях акълът. Такива са.

Когато ме оставиха в Сен Пиер, видях една или две редици къщи, белосани с вар, тук-там с по някое цветно петно, след което се отправих към брега, за да похапна хляб и скумрия от консерва, като си мислех за един друг съмишленик призрак, Мацуо Башо:

„Изгорих лицето си на горещото слънце край Кираката, в северните провинции — говори той в своите «Записки от отшелничеството в Генджу», — протрих си петите по грапавия пясък на северното море...“

Башо мисли за пътуванията, които е разказал в своите чудесни малки книги „Нозариши Кико“ („В полето побеляват моите кости“)... „Кошимо Кико“ („Записки от едно пътуване до Кашимо“), „Ои ио Кобуми“ („Бележник от коша“), „Сарашина Кико“ („Записки от едно пътуване до Сарашина“). Седнал там, сред отшелничеството си в Генджу, той наблюдава своя живот.

Въпреки че човешкото общество му дотяга, той не е твърд и чист отшелник, и дори и често да е мислил, никога не станал монах. Онова, с което намерил да определи себе си, било съвсем простото „безгрижен човек от хълмовете“, живеещ като вятъра и облаците. Грешил е в живота си, със сигурност, но кой знае какво е добро? Светът може би е така или иначе илюзия. По-добре да не мислим много за това, по-добре да се поразходим край езерото. Или да се изкачим на хълма зад дома и да си направим „маймунско легло“. Постилат се клони на земята, върху клоните се натрупва слама. Защо да не легнем на това маймунско легло и да се потопим с наслада в приспиващата ни мечтателност:

*Радвам се на сянката
на боровете стари
сред лятната гора.*

Може би и аз така ще свърша, просто излегнат по гръб, оставяйки нещата да се носят по течението.

Но има още път напред.

Какъв път?

Шпенглер (когото четох преди много време в подземните си дни в Глазгоу) говори за три пътя: класическия, залепен за настоящето и

близкото; романтическият, който се е вгледал в най-далечния хоризонт; и китайския, който означава да скиташ насам-натам без цел.

Може би е време да намерим начин да ги съчетаем. Може би потегляме на север и на юг, на изток и на запад, за да открием координатите на някакъв нов център. Може би трябвало да се опитаме да възстановим една изгубена връзка, преди да бъдат въведени всякакви разделения.

Може би.

Засега съм седнал на брега, в Авр Сен Пиер:

*Седнал на брега
в Авр Сен Пиер
ям скумрия от кутията
Утрин есенна
червени листи, жълти листи
с вятър*

... и пиша хайку.

Никой никога не ще успее да направи достатъчна възхвала на хайку. Тези стихотворения, които попадат право в целта и са ни толкова необходими. Може би невинаги се пишат необикновени хайку, но дори и в тези случаи те могат да свалят огромни тежести от раменете ни — целият този *личен* товар. Да напишеш хайку е все едно да скочиш извън себе си и да изпиеш голяма чаша свеж въздух.

Тази сутрин написах сума хайку за есента и за разходката, за брега и реката:

*Вятър свири
над Свети Лаврентий
с флейтата без пръсти*

*Вдигам си очите към небето
всички тези чайки*

*даже не потърсват мястото където
да се облекчат*

Хайку в края на пътя.

В дзен текстове се казва: когато стигнеш върха на планината, продължи да се изкачваш. Нека кажем тук: когато стигнеш края на пътя, продължи да вървиш.

Последното нещо, което видях в Авр Сен Пиер, беше съвсем дребен, есенясал клен, който червенееше с всичките си листа.

ВЛАКЪТ ЗА ШЕФЕРВИЛ

*Да можех да стигна до първичното
желание, което въодушевява моя разум!*

Мануел де Диегес

Чувах за тях в Монреал: за хората от мините.

Разказвах историята за самотния търсач, който попаднал на добра жила, продал концесията си на голяма рудодобивна компания, слязъл в Монреал богат като Крез, нахлул в един гараж, купил огромен бял свръхкадилак, поюркал го и се върнал отново в гаража: „Дайте ми друг.“ Поюркал и втория и отново поел на Север. Разказвах и за служителя, който се скарал със своя работодател. В отговор, или може би просто за да даде воля на натрупаното, отишъл на паркинга, качил се в колата си, издул мотора и дал пълна газ в колата на работодателя. Скъпичко, но пък какво удоволствие!

И така, всички се бяха събрали на гарата в Седемте острова и чакаха влака за Шефервил. Край на празника. Подрънкаха с парите си по масите за покер, „лъснаха ботушите“, както казват, помърсуваха... Сега почти всичките стискаха в ръце кашони от по дванайсет бири, само един, съвсем кльоцав, в червен анорак, мъкнеше екземпляр от „Голите нимфи“.

Повечето влакове пренасят руда. Но има също един или два пътнически: събота вечерта и вторник сутрин. Неделният вечерен е запазен изключително за служителите на Компанията, както разбрах, когато се представих. Напразно се опитвах да убедя началник-влака да ме пусне да се кача, напразно се въртях по перона под бдителното око на контрольора, който гледаше да не скоча във влака зад гърба му — дума не можеше да стане да взема този влак. Но сега беше вторник сутринта и нямаше проблем. Щом имам безумното желание да отида в Шефервил не по задължение, това си е моя работа.

Купих си билет, настаних се и прочетох „Правилата“, установени с едно окръжно от 24 март 1976 година и изложени на видно място:

СТРОГО Е ЗАБРАНЕНО:

1. Да се руши умишлено собствеността на Компанията.
2. Да се носят, продават или употребяват алкохолни напитки или опиати и да се стига до опиянение, причинено от горепосочените.
3. Да се предизвиква сбиване и да се участва в него.

Влакът обещава да бъде някакъв подвижен вариант на Содом и Гомор, с глазгоуските караници и врява събота вечер — за да дам точна представа.

Само по-бързо да тръгва.

Извадих картата си и проверих имената на гарите:

Кемат

Телие

Сомон

Ниман

Ниписо

Тика

Доре

Тонкас

Байби

Премио

Канатиш

Вако

Чико

Дъфрен Лейк

Ме

Ерик

Литъл
Сийхорс
Амбар
Питага
Ориуей
Драйлейк
Ачуанипи
Рос Бей
Рос Бей Джънкшън
Емърил
Шабо
Талзи
Соубил
Ескър
Лизингстоун
Кавъна
Фейдън
Менихек
Астри
Редор Джънкшън
Ноб Лейк Джънкшън

Чудесно, ако този списък е позабавил четенето. Така остава време да погледам наоколо. По тази линия не трябва да се бърза.

Беше хубава есенна утрин и се вирах през прозореца в пейзажа. Дори всички сили на злото да се бяха разразили в този влак, вярвам, че пак не бих откъснал очи от пейзажа.

Жан-Батист Макензи ми беше казал, че влакът малко или повече следвал стария индиански път от Свети Лаврентий до Арктическият океан. От Свети Лаврентий до Арктика... Какво чувство за пространство са имали тези индианци! Чувство, което всички канадци, взети заедно, не притежават и не могат да притежават. Едва са минали сто години, откак хиляди квадратни километри територия, „принадлежащи“ на Компанията от Хъдсъновия залив, са присъединени към Квебек, но едно толкова впечатлително разширяване на пространството — все едно Франция да се окаже внезапно със Сибир в двора — още не си е проправило път в местното съзнание. Затова целият Север все още е една студена загадка за

канадците, докато за индианците той е пълен с жива действителност. Не бих искал да наблягам прекалено, но това ми напомня съотношението между поетическото пространство и нормализираното съзнание.

Гледам как река Моази тече през гората и отразява есенното небе. На мястото, където Написис се влива в Моази, какво отражение на брезовите листа!

Всичко е мирно. Поне в този вагон. Има само двама янки от Чикаго, мършави и очилати, които трябва да са специалисти по железопътните линии, защото ги чувам да говорят за локомотиви и за влакове: „Да, това е СН, номер 12“, както и един червендалест ловец, шумно захъркал до обемистата си раница.

От време на време преминава мъж, снабден с радиотелефон, сякаш търси да съобщи нещо. Този път на минаване каза:

— Двама „пушачи“ на изток от влака.

Пушач, ще рече индианец.

Индианците помахват с ръка на пътниците и изчезват из гората.

Гаричките по железопътната линия са наистина много малки: шепа бараки и фургони за отговорниците по движението. Влакът спира за няколко минути, стоварва чували с картофи, може би една или две каси с компот от праскови, половин говедо и потегля.

Между езерото Дъфрен и Амбар напускаме областта на Сагюеней и влизаме в Лабрадор. Това е 52 паралел. Гората оредява и целият разкош на есента се изгубва. Остават само смърчът и арктическият мъх.

За да вляза в по-близка връзка с пейзажа и за да подишам малко чист въздух, излизам на платформата между вагоните. Вони на амоняк. Очевидно пиячите на бира идват тука да се облекчават. Има нещо като полуврата, която ги предпазва да не паднат в лоното на природата, и те пикаят срещу нея. Хвърлям поглед в следващия вагон: хора от Компанията са се проснали унило или шумно играят карти. Всичко се къпе в гъста неприятна миризма на бира, повръщано и изстинал тютюнев дим. Връщам се на прозореца си.

Напуснахме есенната светлина. През сивите облаци вече блести бялото слънце на Лабрадор, духа вятър. Наблюдавам го как повдига

леки нервни вълни по синьо-сивата повърхност на езерата.

Правим дълъг престой в Рос Бей Джънкшън.

И нощта пада, осветена от тънкия резец на луната-.

Когато пристигаме в Шефервил, е тъмна нощ, вятърът е леден. Понеже не зная близо ли е градът до гарата и нямам ни най-малка представа за нещата тука, отидох в бюрото на гарата, за да поставя няколко въпроса. После тръгнах и се озовах в хотел „Лабрадор“.

Докато чакам на рецепцията, в ушите ми стигат бум-бумовете на диското в бара, а в ресторанта редом виждам група мъже, седнали около маса, осеяна с бутилки бира и сандвичи.

Започвам да свиквам със стаите, в които ме настаняват: огромни петна по пода и следи от загасени цигари по цялата маса. Новото в сравнение с другите е, че като отворих шкафа, ме посрещна каска, която явно търсеше глава за себе си. Но няма да е моята.

Прелиствам страниците на телефонния указател: „Лабрадор Телефон Къмпъни“.

„Добре дошли в царството на Сатурн!“

ШАМАНЪТ И ФАРОПАЗАЧЪТ

Параболичното средоточие, бидейки в четвърто съизмерение, е най-трудно за описване.

Ръоне Том

Шефервил си има също своя тотем: огромен железен блок, поставен между две релси. Грубо, сурово, техническо.

Червеникаво, необработено място е Шефервил.

Вярно, има вече два хотела и цял ред вили за хората от Компанията и семействата им, но мястото си остава червеникаво и необработено. Навсякъде червена кал, червена прах. Остатъци от бруталното насилие.

В началото са били само огромните сиво-сини мълчания на Лабрадор.

И индианците, почти също толкова мълчаливи. Разбира се, тези индианци с рисовите си очи не може да не са забелязали, че земята тук-таме е по-червена. Полезен ориентир, навярно, за да не се губи следата.

После пристигнал отец Бабел.

Докато се стараел да посее доброто слово между бедните планинци, потънали в мрака на невежеството, блаженият отец си водел бележки, в които отбелязвал подробностите от пътуванията. За това или друго място записвал: „изобилства на желязо“, „червени, бели, метални пясъци“. Индианците не само че не знаели за бога, но и не знаели какво да правят с природата. Задоволявали се да се приспособяват към нея, не умеели да я подчиняват и владеят. За тях тя била просто едно присъствие, но блажените отци мислели с понятията на прогреса.

Бележките на Бабел попаднали в ръцете на неговия епископ. Напълно съзнаващ минералогичната им стойност, епископът ги изпратил на геоложката комисия на Канада и тя на свой ред изпратила на място геолога Лоу. Той обиколил Лабрадор нашир и дълъж през 1892–1895 г. и завършил своите изследвания с доклад, според който тук се намирили „железни образувания от милиони тонове руда“.

Една след друга започнали да никнат мините — Фериман, Редман, Рети, Стар Крийк, Тиминс... — и рудни жили, богати на хематит, магнетит, илменит, гьонит, сидерит, били експлоатирани безжалостно. Зейнали огромни проломи в земята с всички цветове — от синьо до платиненожълто през охреночервено. Нелишени от известна красота.

Индианците, които току-що били чули думата рай, не разбирали какво им се случва. Ето тези хора им говорели за вечното блаженство, а с настървение взривявали земята под самите им крака. И индианците се заели за работа като всички останали. Раят е за деня на заплатата. Оставали само стари плашила като вожда Сиатл, който проповядвал сред пустошта:

„За моя народ няма кътче на земята, което да не е свещено. Проблясващата иглица на бора, пясъчният бряг и леката мъгла — всичко е свято в очите и паметта на моя народ. Сокът, който се изкачва в дърветата, носи със себе си спомена на червенокожите... Какво остава от живота, ако не може да се чуе викът на нощната лястовица и крякането на жабата накрай езерото през нощта (...) Това е краят на живота и началото на оцеляването...“

Твоят глас се разпилява по вятъра, стари човече.

Днес, както човек си ходи по улиците на Шефервил, току дочуе взрив и знае, че три хиляди тона скала, още три хиляди тона, са литнали във въздуха. Вертолети се носят като огромни водни кончета, докато тежките гьсенични трактори разравят природата в търсене на нови жили. Водни кончета, гьсеници... чувството, че живеем в странен

свят на гигантски насекоми, че пред нас е разбунен термитник... и с отвращение наблюдаваме тази гъмжаща заетост.

Разрастващ се с все сила град, напредващ град.

Няма ги вече бараките с нагънатата ламарина от героичното време, общежитията и известния „Лабрадор Пайънийрс Клъб“, за който разказват ветераните. Тук вече са се настанили семейства. Има зала за събрания, плувен басейн, училище, библиотека... Всичко, за да е щастлив животът. Да, можеш да бичиш много пари и да се радваш на живота. Това обещаваат разлепените реклами и те казват истината. Може би на моменти, само на моменти, това повече напомня някакъв насекомен свят, отколкото друго нещо, и е възможно, особено жените, да страдат от клаустрофобия до смърт. Но несъмнено има и предимства. Ако искаш да подишаш, можеш винаги да навлечеш върху своето отчаяние костюм за ски и да отидеш да се спуснеш от склоновете на Оулд Смоуки Маунтин, старата бяла планина, която понася всичко това с ледена ирония.

Граждани на Шефервил, Компанията ви обича, Компанията поема грижата за вас. Тя ще бди над вас от часа на вашето раждане до часа на вашата смърт, от зората до залеза на слънцето.

Бум!

Направих си разходка, по време на която оставих всички тези мисли да блуждаят из главата ми, и сега съм в стаята си, в хотел „Лабрадор“. За да се почувствам малко като у дома си, окачих върху стената моите огромни карти от Министерството на енергетиката и от Министерството на земите и горите. Отвори се пространство, със синкава и бяла атмосфера.

Какво правя тук аз?

Трудно ми е да отговоря. Да речем: геопсихологически размисли.

Поглеждам към картите си, съзерцавам през прозореца сиво-синьото небе и пиша стихотворения — едно например за Големия сив бухал, който в труда на Тавернър „Птицата от източна Канада“ е обозначен с името *Scotiartex nebulosa* тъмният скитник.

Това работя сега.

Неотдавна прочетох Мишима — не романите му, а малката му интелектуална автобиография, озаглавена „Слънце и Стомана“. Той

започва така своята книга:

„В последно време имах чувството, че в мен се натрупват всякакви неща, които не могат да намерят точен израз чрез някоя обективна форма на изкуството като романа. На двайсет години един поет би успял навярно, но аз не съм на двайсет години и освен това никога не съм бил поет. Затова потърсих опипом друга форма, по-подходяща за подобни частни случаи, и постигнах един вид компромис между изповедта и критиката, двусмислен израз, който би могъл да се нарече «изповедна критика». Виждам в него здрачен жанр между нощта на изповедта и яркото слънце на критиката. «Азът», който ще ме занимава, няма да е «азът», който се отнася точно до историята на моята личност, а друго нещо (...) Като размишлявах върху природата на този «аз», дойдох до заключението, че той, въпросният «аз», съответства много точно на пространството, което заемам аз физически...“

Това чувство за пространственост на аза се опитвам да развия тук, върху платото на Лабрадор.

Спомням си и за друга книга, която прочетох като малък: „Степ“ на Чехов. За живота в непозната местност, без приют, без знаци. Свежестта на образите изниква направо от земята. Няма стил, а нещо като физика, физика на духа, физика на думата. Никаква вяла реч, която разорава мъртви светове. Нещо, което отива по-далече, свързва ни с вселената.

Отдалечавах се от хотелската си стая в концентрични кръгове. За начало се задоволих да се пошляя из града, после отидох чак до мините. Напоследък стигнах още по-далече.

Цялото плато се разтваря пред мене.

И аз се разтварям пред него.

В „Пътя на белите облаци“ Анагарика Говинда говори във връзка с тибетския пейзаж за преобразяването на съзнанието, предизвикано от

физическия ефект на височината и от известни метеорологически условия.

Осъзнаването на това единство между физическото, психическото и духовното е в основата на йога, а „цялостният път“ на йога включва дихателни упражнения, пози, психическо съсредоточаване, непомраченост, творческо въображение и духовна пробуда.

Една основна практика, която ни изглежда екзотична, защото нашата култура я отрича и разрушава пространството, в което тя би могла да се постигне; пространството на самотата и мълчанието.

За онзи, който се наема да осъществи тази работа, отсъствието на други мислещи същества не е за съжаление, то дори носи облекчение. Причината е, че това отсъствие му позволява да се отърве от установените сечива на общуването, от понятийната система, необходима за обикновените социални връзки. Прониква се в други измерения. Но това не означава зазидане в разни душевни състояния. Не. Напуска се областта на съзнанието, за да се стигне до усещането за непосредствено съществуване.

Само ако излезем от системата, започваме да виждаме нещата в ясна светлина. Светът сияе с блясък, който изглежда свръхестествен просто защото поне сега е изцяло естествен, т.е. неусложнен, непокуварен от научни, философски и утилитарни понятия, с чиято помощ обикновено пресътворяваме света според собствения си унил образ.

Както казах, над това работя.

На това място много често се сецам за две личности.

Единият е Джон Майкъл Гиб, който някъде в Шотландия през XVIII век изгорил своята библия в пристъп на въодушевление, осъден бил на смърт, но накрая го заточили в Америка, където отишъл при индианците и станал шаман.

Другият е граф Анри дьо Пюижалон, който напуснал родната област Бордо заради Канада, свършил като пазач на фар край остров близо до Минган и говори в своя „Лабрадорски дневник“ за

удоволствието да живееш сам, „далеч от глупците, и най-вече от умните хора“.

Един шаман и един фаропазач.

Странни дни в хотел „Лабрадор“.

КАРКАЖУ

*Стигнали чак до Кавказ, минавайки през
скитите, масагетите и индианците.*

Рабле

Казах си, че може би е време да се завърна в обществото.

Говориха ми за някои семейства в Шефервилския резерват и аз отидох да ги навестя.

Шефервилският резерват се различава от резерватите на Седемте острова в Минган по това, че между къщичките и колибите тук-там се среща и някоя шатра. Говори се, че дори тука някои индианци предпочитали да живеят на палатка, а бараките оставяли на кучетата си...

Стария Фалконер е разположил своята палатка до семейната барака и прекарва в нея по-голяма част от времето си. Старец с оцавена кожа и огромен нос, цъфнал като голям картоф посред лицето му. Стария Фалконер е от племето на скапи. Той дошъл в Шефервил, когато Компанията на Хъдсъновия залив затворила обменния пункт във Форт Макензи. Но той казва, че „оставил там душата си“.

В палатката на Стария Фалконер съм заедно с двама-трима индианци и Стария Фалконер разказва някаква история или по-скоро поредица от истории за Каркажу.

Каркажу? Какво е това?

Каркажу е язовецът, но също и голям шегобиец, който тича и подскача по света, непоправим коцкар, вечно изпадащ в заплетени положения, но от всичко се измъква сух. Каквото и да му се случи, винаги се справя, винаги е весел и лукав, винаги е пълен с нови сили.

Какво прави Каркажу? Прогонва културата. Кара ни да стъпим на земята.

Стария Фалконер казва, че по тези места няма вече язовци. Заминали на север. Никак не им харесва светената вода на свещениците.

Но Каркажу винаги броди наоколо.

Достатъчно е само малко памет и стръкче въображение. У Стария Фалконер такива неща — колкото щещ.

Той разказва своята история.

Ние слушаме:

— Каркажу, идваш ли?

— Да, синко, идвам.

— Каркажу!

— Хе-хе, идвам, идвам. Само че трябва да прецапам целия този бардак, всички свинщини, дай ми време, приятелю, дай ми време, идвам по долния път, по пътя без указател идвам.

Каркажу пак ще има свои хора.

Тър-тър, тър-тър, тър-тър-търрр...

Той е. Пърди без срам. Такъв му е навикът.

Тър-тър, тър-търрр...

Ето го. Целия огън и пламък. Самия живот.

Прут-прут, прут-прут. Тър-тър, тър-търрр...

Каркажу се обръща към задника си и го пита:

— Ей, какво правиш?

Няма отговор.

Каркажу, който все ги върши едни такива, го маже с малко мас.

— Ще има празненство край Гус Бей.

— Тъкмо за това се сетих — казва Каркажу и се затичва така бързо, че се блъска в едно дърво.

— Хопалаа! Съжалявам, приятелю. Кой си ти?

— Брезата.

Тогава Каркажу разбира, че е хванал верния път, и продължава нататък.

Тър-тър, тър-търрр...

Ехти и отехтява той по пътя, хе-хе.

Среща ято патици.

Щом го виждат, патиците закръкват в едно гърло и му сочат с пръст корема.

— Какво има вътре?

— Песни. Пълен тумбак песни. Докарайте танцьорки и аз ще подкарам моята песен. Ще ви попея, за да си изкарам вечерята, хе-хе!

Голям смях пада с този разбойник.

Най-красивите патици се хващат в кръг и започват да танцуват.

— Затворете си очите — казва Каркажу. — Затворете си очите, кокошчици мои, затворете си красивите очи — припява той сладко-сладко.

И всички красиви патици затварят очи и продължават да танцуват.

Каркажу ги оправя всичките една след друга, хе-хе!

И си продължава по пътя.

Забелязва една скала, която шава.

Скала да шава?!

Минава покрай нея, все едно нищо, и внезапно се обръща.

— Видях те. Ти шаваше!

— Кой да е шавал? — казва скалата.

— Ай говориш на това отгоре! — виква Каркажу.

— Добре де, шавам и говоря. И какво?

— Луда работа! — казва Каркажу. — И ако искаш да пътуваш, по-добре тръгвай с мен.

И Каркажу крачи с безшумни стъпки, тананика си някаква песен, а скалата се търкаля редом с него.

Срещат гарвана.

— Живо-здрово, побратиме, как те викат?

— Кужкунжаку — казва гарванът.

— А откъде пристигаш?

— От Камчатка.

— Ха-ха, от люлката на поезията. Тръгвай с мен, братле, да отидем да се повеселим заедно.

— Добре — казва гарванът.

После срещат вълка.

— Как е, колега? — пита Каркажу.

— Оправям се — казва вълкът, — оправям се.

— Какво правиш?

— Обикалям границите на Новия Свят.

— Наслука тогава! — казва Каркажу.

Каркажу е чувал за този вълк. Много стар вълк. Обикаля широкия свят още преди потопа.

После срещат ято диви гъски.

Една от друга по-завързани.

Особено оная малката, със зелените очи.

— Как ти е името? — пита Каркажу.

— Ясноочка — отговаря гъсчицата. Каркажу я кани да отидат в гората.

Странно същество ще се роди от тази връзка.

— Кръсти го Търсисвят! — вика Каркажу на отлитащата гъска.

И отиват всичките на морския бряг.

Каркажу, гарванът и движещата се скала.

Каркажу вади от джоба си бутилка уиски, отпива и подава на скалата.

Скалата казва, че не пие.

— Да, вижда се, че нямаш нужда от пиене — казва Каркажу, — и без това си се издула като мях.

И пак отпива една глътка.

Седат си там и гледат вълните.

По едно време виждат гиздава чайка, която подтичва край водата. Ту клъвне стрък от водорасло, ту поразроши перушината си, ту направи малък кръг над морето.

На Каркажу колко му трябва:

— Как се казваш?

— Даокрилатка.

— Тръгваш ли с нас?

— Къде отивате?

— Не зная, но да тръгваме.

— Скланям — казва чайката, — само че да сме близо до морето. Навътре в сушата се задушавам.

— Превъзходно — казва Каркажу, — няма проблем.

Последния път, когато ги видях, Каркажу, гарванът, скалата и чайката пристъпваха в индианска нишка по брега.

Скалата мъкнеше гърбицата си.

Гарванът размишляваше.

Чайката с широко отворени очи душеше бриза. Каркажу все така ситнеше въртизаднишката и си тананикаше някаква песничка.

Тъкмо преди да се изгубят зад хоризонта, пусна към цивилизацията една последна пръдня.

КРАЙ ЕЗЕРОТО НА ДИВИТЕ КОЛИБИ

*Някъде някой говори. На Север племето на
Свещения камък говори. Чувате ли, някой някъде
говори?*

Сиукско
стихотворение

Всеки път, когато някъде из нашата цивилизация се окаже празно пространство, вместо да видим в него възможност да задълбочим усещането си за живота, ние бързаем да го запълним с шум, играчки и „култура“. Ето защо имаме нужда от места като Езерото на дивите колиби.

Места, където можем да *послушаме света*. Езерото на дивите колиби.

Така го назовал Джон Маклийн, служителят от Компанията на Хъдсъновия залив, в своите записки, понеже видял скелети на индиански колиби по вдадените места на брега.

Навремето, когато колибите били обитавани, мястото носело индианското име Мушуа Нипи: езеро на земите без дървета.

Цялото това високо плато, току-що излязло от ледниковата епоха, със своите лишеи и храсти, осеяно със скали, е било светилище: раят на елените, управляван, *вдъхновяван* от Атикнапео, Човека Елен.

Огромни стада елени се събирали тук по време на своите преселения от север на юг и от юг на север. Хората: монтанеси, наскапи, ескимоси — също са се събирали тука, за да ловуват и да си разменят тютюн, кожи и кости.

„Многобройни стада от елени са избити край Езерото на дивите колиби, толкова многобройни, че мястото стана историческо“ — пише Причард в „През неизбродимия Лабрадор“.

„Мястото стана историческо“ — казва Причард. У нас едно място става историческо, когато се свързва с някое събитие или

поредица събития. Но когато Жан-Батист Макензи ми говореше за Езерото на дивите колиби, той не мислеше с тези понятия. Неговото чувство за история още беше просмукано от митологическия дух. По същия начин за него икономиката не беше отделена от религията — във всеки случай не в съкровено лоно на мисълта му, където все още мъждееше огънят на неговите видения. Така се натъкваме на една *цялост*. Отвъд всякакъв чисто сантиментален спомен за миналото, отвъд антропологическите изследвания можем ли все още да се надяваме, че ще заживеем в една такава цялост? Или просто сме осъдени да не правим друго, освен да изтегляме най-добрата част от нашите разделения и нашите противоречия?

Може би ще успеем да се научим отново да слушаме света. Кой знае каква тайна ще се разкрие тогава пред нас?

Да слушаме света...

Мисля си за величавото видение на Черния Елен:

„Изведнъж останахме сред свят от облаци, бяхме сами посред безкрайна бяла равнина, високи снежни планини се бяха вторачили в нас. Царуваше безкрайно мълчание, *но сред него някой шептеше.*“

И си мисля за това стихотворение:

*Слушайте старче слушайте
слушайте без да трепнете
и дълго-дълго слушайте
по пътищата където тичат ветровете слушайте
в самите ветрове където си седите слушайте
слушайте старче
Стар бъдете слушайте.*

Йога при Езерото на дивите колиби. Признавам, че думата йога ме смущава. Ще ми се да намеря по-обикновена дума.

Да кажем просто: да си спокоен, нащрек, отворен за вселената.

Целия следобед останах тук и слушах. Когато се свечери, прошепнах тези думи:

*Живея днес, но няма да живея винаги
червено слънце, ти единствено живееш,
бяла луна, ти единствена живееш,
чудна земя, ти единствена живееш.*

ОБЩУВАНЕ В ГУС БЕЙ

*Точно тука ще измисля една кръчма —
КРЪЧМАТА НА УМРЕЛИТЕ — място за
зимуване...*

Тристан Корбиер

Под Ливингстоун, при граничен знак 101, по посока към Шефервил, покрай железопътната линия тръгва един път. През някои дни има автобус за Гус Бей, Залива на дивите патици.

Този път за Гус Бей се намира между 53 и 54 паралел и се простира от 65° до 66° географска дължина през Водопадите на Мускусния плъх, езерото Винуакапау и Езерото на чайките.

По време на пътуването си повтарях наум едно индианско стихотворение:

*Дълбоко е непроницаемото
ето ги вървят
старците зарити под земята
ето ги вървят
с червени кръгове накичени
ето ги вървят
насред къщата на духовете
ето ги вървят
по червения път
ето ги вървят...*

Гус Бей тази сутрин подари на очите ми много интересно зрелище. Накъдето и да се обърнех, виждах някакви брадати типове със свирепи очи, обкръжени от материали за къмпинг, навити карти и гайгерови броячи. Изследователи и земемери, изскочили направо от

горите. Всички бяха *каблоонамиут* (на ескимоски: „хора с големи вежди“, тоест белите). Но имаше също много индианци и ескимоси — от ловец до авиомеханик.

В един бар до летището срещнах Скот Макферсън.

— Сега ли пристигате?

— Да.

— Добре дошли тогава в СПСУ.

— Първо ми кажете, какво означава това?

— Съюз на подивелите от Северна Унгава.

— Подивелите ли?

— Подивелите са, както би казал някой, отнесени хора, малко превъртели. Такива, дето са били твърде дълго сред горите.

— Има ли много такива?

— Какво говорите! Тук всеки е такъв. Ескимосите и индианците са родени такива. Ние после ставаме.

Той ми показва моркови от опитната си реколта. Бил е в Унгава, пратен от една монреалска компания, за да търси азбест и никел.

— Може би има и злато под този проклет лед. Към нас се присъедини още един човек, тукашен пилот.

— Това е Джим Мърфи, наричаме го Лъки. Питам Мърфи как се лети над тази територия.

— Не е лесно. Първо, има мъгла. Освен това летните бури над езерата. Но има нещо много по-лошо от мъглата и бурите: *белотата*.

— Белотата?

— Същото е като *тъмнотата*, само че обратно. Не се вижда нищо от прекалено силна светлина. Снегът заслепява.

— Какъв самолет имате?

— Малък чесна, едномоторен. Лети навсякъде, над морето, над сушата. Мога да му сложа плавници или ски, каквото и да е. Лети навсякъде. Искате ли да отидете някъде?

— По-късно може би, покрай брега.

— За мене сезонът е приключил. На разположение съм.

Мърфи ме кани да се отбия у дома му привечер, за да си поговорим и пийнем по чашка. Дадено.

С.Д.Н.Р.

Северни дела и национални ресурси.

О.С.Д.

Отдел за северните дела.

Н.З.Л.

Нова Земя и Лабрадор.

Северът е на път да бъде разчертан.

Но — най-важното е, че все пак Гус Бей си е останал място за преминаване. Дивите гъски все още прелитат над него на път за Уолдън Понд и нататък.

В противовес на всички тези агенции би трябвало да се основе Агенция за излетите и Агенция за геопоетически търсения...

Докато обикалям, си представям група мъже и жени, дошли от всички краища на света, събрани в архипелаг на откритите съзнания. Не толкова художници, колкото изследователи на битието и небитието. Пътуващи и необикновени, в търсене на нови съотношения, извън полето на обикновената култура.

Нови психически енергии. Свеж въздух, който да задуха над света!

Съгласен съм, че всичко това е утопия.

Зная, че градът на мъртвите мечти ще трае още дълго.

Вечерта отидох при Мърфи.

Той има страхотно радио, което лови всички станции на Квебек и Лабрадор.

Хваща ескимоските станции от Ивуживик, Коартак, Акуливик, Опалук, Лийф Бей, Пейн Бей, Джордж Ривър, Пост дьо ла Бален, Инукжуак, Повунгитук, Суглук, Уейкам Бей и Форт Мимо.

Хващат се индианските станции от Куанавага, Наташкуан, Минган, Ла Ромен и Сент Огюстен.

Приема френските станции от Монреал, Маниваки, Авр Сен Пиер, Ил дьо ла Мадлен. Ганьон, Фор Кулонж, Фермон, Римуски, Шефервил, Сенетер и Шатоге.

С това радио можеха да се изпращат и послания. С помощта на международните правила за радиоразпръскване аз изпращам следното послание:

Чарли униформ лима танго униформ ромео еко стоп
Алфа новембер алфа ромео Чарли хотел
Индия сиера танго еко стоп

Папа лима алфа новембер еко танго
алфа Индиа ромео еко оувър.

Дали е прието посланието? Може би не.
Но ще продължавам.

АРКТИЧЕСКА ХРОНИКА

Тази страна мъглива и безумна...

Никола Бувиe

В началото бил ледът, после се появили ескимосите.

Откъде са дошли, един бог знае — тайната е скрита някъде отвъд Беринговия проток, — но те станали *Лабрадоремут*, хората на Лабрадор.

През зимата ловували животни с ценна кожа; през пролетта убивали тюлени, ловели треска и пъстърва; през лятото улавяли морски птици и берели сини боровинки в тундрата. Живеели в ледени (иглувигак) или в торфени колиби (иглусоак), или в кожени палатки.

Появили се първите европейци — викингите, дошли от Гренландия:

Трябва сега да разкажа, че Карлсефни тръгна на юг заедно със Спори, Бярни и всички други хора. Плаваха дълго, чак докато...

Сред тях е имало и един шотландец, прибран някъде около Хебридските острови, който, щом слязъл от кораба, изчезнал из горите и намерил с какво да се напие до смърт, на две хиляди мили от кръчмите на Глазгоу.

Северните хора имали няколко спречквания с ескимосите. И тези „мънички човечета“ (*скралинг* — както ги наричали викингите) им създали толкова главоболия, че решили да ги оставят на мира и да се приберат в своите ферми.

След това пристигнали свирепите баски китоловци от Байон, Биариц и Сен Жан дьо Люс, следвани от дългокосите и сивооки бретонци от Пемпол и Брехат. Дълго подир тяхното заминаване все още се намирили кости от китове по местата, където отседнали — Форто, Ред Бей, Брадор.

В края на XVII век Огюстен Лъогардър от Куртманш получил разрешение да лови треска и да върти търговия в пролива Бел Ил. Той и зет му Мартел дьо Бруаж издигнали в залива Фелипо форт, който станал център за размяна между жителите на Южен Лабрадор. Те изпращали във Франция китова кост и тюленска мас. През 1706 година имало концесия в Сен Пол, „страната на ескимосите“, между Минган и Бел Ил. Други концесии стигнали чак до Централен Лабрадор и Залива на ескимосите.

През 1763 година дошъл краят на френското влияние; банда авантюристи, дошли от Англия, Шотландия, Ирландия и американските колонии, поели щафетата. Сър Хю Пелисър, губернатор на Нова Земя, се оплаквал от „разнородните орди, изметта на различни колонии, които се нахвърлят към новите Северни брегове около пролива Бел Ил“.

Водачът на една подобна шотландско-ирландска и индианска банда, някой си Картрайт, притежавал верига от пощенски станции от Сен Чарлс до Сендуич Бей. Този Картрайт бил ловък крадец, алчен за пари, и все пак неговият „Дневник“ е свидетелство, че се е интересувал и от други неща. Дивият бряг не го оставил безразличен.

„На 10 август — пише той — видяхме ято морски бекаси, два километра на дължина и сигурно почти толкова на ширина. Бяха може би четири или пет хиляди. Техният вик напомняше свиренето на вятъра във въжетата на хилядатонен кораб.“

От края на XVIII век по целия бряг на юг от Батъл Харбър нахлуват европейци и американци, разделени на *лайвайърси*, *стейтионърси* и *флотърси*, *Лайвайърсите* (от английски, „живеещи

тук“) излизали за тюлени и животни с ценна кожа, ловели треска и пъстърва; имали малки градини върху събрана оттук-оттам пръст. *Стейтионърсите* или *лагеруващите* пристигали най-вече от Нова Земя и от северния бряг на Свети Лаврентий; оставали само за риболовния сезон. *Флотърсите, подвижните*, изобщо не засядали, те пристигали с канадски шхуни и ловели с лодки зелена треска.

Стейтионърсите и флотърсите се придвижвали малко по малко на север чак до Нашвак, Райанс Бей и Комакторвик. Идвали все повече и повече на брой, с все по-големи и по-големи кораби.

Компанията на Хъдсъновия залив построила първия си мост в Риголет през 1832 година и разпростряла много скоро владенията си чак до Нашвак и Рамах.

Толкова народ на брега...

Но все още ги разделяло огромно пространство и Лабрадор си оставал отдалечен край. Преди 1901 година пощата идвала веднъж годишно. Онзи, който тръгвал по крайбрежието, казвал сбогом на цивилизацията.

Трудно било, дори за ескимосите. Те вече не били същите: тифусът, алкохолът, дифтеритът, грипът и превъзпитанието вилнеели. Вместо да живеят пръснати по цялата територия, те вече се трупали в постоянни селища. Северните фиорди, проникващи чак до планината Торнгат, били изоставени. През 1919 година епидемия от грип изтребила населението на Окак. В Хеброн останало само едно куче. Оцелелите избягали на юг. Към Хепи Вали например, близо до Гус Бей. Добри заплати, добри къщи и развлечения.

Аз съм ЩАСТЛИВ

аз съм ЩАСТЛИВ

знам, че съм, сигурен съм, че съм

аз съм ЩАСТЛИВ

Представете си този химн на благоденствието, изпят от Хари Ескимоса под радостния акомпанимент на евангелски хармониум.

Постът при Нашвак на Хъдсъновия залив бил закрит през 1906 година. През 1908 година дошъл редът на Рамах.

Днес цялата територия на север от Нен „се простира студена и опустошена — опустошена — полярна пустош“, както казва Уолъс в „Дългия Лабрадорски път“.

Точката е сложена.

Завръщаме се към началото.

ГОЛИ ЗЕМИ

*Земя, море, огън и вятър — сливат се с
песен в бялото действо.*

Дилън Томас

С Лъки направихме няколко обиколки по брега:
остров Аулацивик
планината Киглапе
островите Окак
островът на Треската
планината Каумажет
фиордът Хеброн
заливът Саглек
заливът Рамах
фиордът Начвак
планината Торнгат
Белия нос
заливът Райанс
остров Килинек
Всичко това е с далечна, отчаяна красота.

„Лабрадорският бряг — пише един геолог — си остава един от най-стръмните и най-разкъсаните по света. Голотата на скалите, липсата на гори и торф помагат на този дълъг бряг сам да разкаже своята история. Тук повече от другаде Майката Природа е лишила земята от геологично облекло, с което я покрива обикновено, и паметта на времето е записана върху голите кости.“

Как да се влезе в тази голота, в тази празнота?

Да живееш с нея и да я изразиш?

Когато прелитахме над брега и леденосиньото лабрадорско море,
си припомним разни стихотворения на ескимоските шамани:

*Огромното море
ме повлече и
аз се оставям
на земята, на небесното движение
като тревичка на голямата река
аз се оставям
те ме носят
те изпълват с радост мойто тяло.*

Ето ги „пространствените“ стихотворения, които се разполагат далече отвъд личността. В пейзаж като този е необходима поезия, която прилепва към костите и се разкрива на ветровете.

Търсех подходящо място, където да остана. За един ден и една нощ. В мрака и в светлината.

Накрая избрахме Начвак.

Прекарах една нощ, една дълга нощ, крачейки с великия арктически покой.

В това светилище на птици.

И се опитах да уловя най-далечните вълни.

*Нощ над Лабрадор
милиарди птици сред сумрака
са кацнали успокоени
няколко редки полета все още
ей там минават чайки хвойни*

дали е смърт?

или отиване към друг живот?

толкоз тежкият въпрос
смути
вълните на мълчанието
по-добре да чакаш
и да се радваш на този сумрак
морски езици
морски езици дошли от север
минали заливи и фиорди
лочат лавата скалиста
те ще кажат стихотворение отвъд
въпросите

спят
патици и диви гъски дъждосвирци
спят също
и земята е светилище безкрайно

отпусни се
по дългия път на прелета
отпусни се
в тази нощ
сред Стария и Новия ни Свят
отивай по-далече
и все по-далече
в свят
ни нов ни стар

и в света
ни нов ни стар
ти следвай чак докрая
полета на птиците
.....
зора се вдига
във вика на дива гъска.

УНГАВА

Нови пътища, далече от вече остарелите истории.

ЧАРЛС ОЛСЪН

Вятърът духа, без да спира: *мегамоовесосу мегемоовесоо...* Там, при залива Унгава, по това време на годината той духа безспир шест дни в седмицата.

Унгава на ескимоски означава „най-далечното място“.

Но цивилизацията е успяла да достигне дори „най-далечното място“ във вид на селище, наречено Форт Чимо.

Форт Чимо върху бреговете на река Коксак представлява купчина червени и зелени бараки и навеси и шепа по буржоазни къщи в покрайнините. Има дори няколко жилища във форма на иглу, за да се чувстват старите ескимоси добре у дома си.

Да, всичко това е цивилизовано, може дори да се играе бiliarд. Може да се отиде на кино в Католическата мисия. На разположение са всички социални придобивки. Не се виждат ескимоси, захапали месо от кит или елен. Тук се ядат сандвичи с кетчъп, както навсякъде другаде. Това води и до друг напредък: всяка година се провежда Седмица на здравите зъби („Усмихнете се, деца, усмихнете се“).

Седнал съм в една колиба, предоставена ми от един антрополог от университета в Лавал, и слушам снежния вятър.

Пред мен на масата лежат екземпляр от Хумболтовия „Космос“ и късче лабрадорит.

Лабрадорит ли?

Когато разтопената земя изстинала, тя се превърнала в минерални маси, като кварц, фелдшпат, слюда и аминосиликат.

Лабрадоритът е разновидност на фелдшпата.

Прекося ли светлината стъклената му повърхност, се пречупва в *множество сини отблясъци*.

Вземам от време на време късчето лабрадорит и оставям светлината да си поиграе в него.

Миналата нощ сънувах сън.

Бях с някакъв ескимос.

Седнахме на маса, пийвахме и си говорехме.

Той ми каза, че опиянението му стигнало до последната си степен.

— Това е *скинадур* — каза той и ми обясни, че *скинадур* означава „втора кожа“.

Беше стигнал до фазата на прозрението.

Ако в този миг се намираше изправен в своята лодка, размахал харпун, един глас би му казал: „Не убивай кита. И ще стигнеш до Таманика.“

Питам го къде е Таманика.

— Таманика е никъдето — отговаря той.

Сънувам много сънища в последно време. Сън след сън. Като че ли нещо е заровено на дъното на мозъка ми и се опитва да излезе на повърхността. Но може би причината е другаде.

Ето какво сънувах преди две-три нощи.

Бях поканен да отида в Англия от някакъв Център за духовни проучвания.

Озовах се в един град. Взех такси. Пристигнахме в къщата, където трябвало да се проведе симпозиумът. Беше разположена на едно вдадено място върху брега на река. Разочарован бях. Мислех си, че ще съм на брега на океана. И освен това изглеждаше зловещо. Но се виждаха снежни планини на хоризонта.

Седнах в салона и зачаках началото на симпозиума. Хората, достолепни англичани, играеха на карти, заложили фамилията си сребърни прибори. До мен седяха двама. От едната страна — стар досадник с вид на окултист, от другата — любезен и повърхностен тип, наукообразен позитивист.

Нищо не можеше да се очаква от този симпозиум.

По-късно си бях в стаята. Беше с тройни стъкла на прозорците.

Влиза младо момиче. Съблича се. Има сини гърди.

Синът на организаторката, малко смахнат, блуждае из къщата. Спира пред моята врата и заявява възбудено, че в стаята ми става нещо необичайно и антисоциално.

Виждам следващата сцена с известно отстъпление. Аз, девойката и група делови мъже.

Но това, което ме интересува, са *сините гърди*.

Сини образи никнат по пътя ми от време на време, насън или наяве.

Това започна в Глазгоу. Синьо сари върху моста.

След това в съня си видях камък, камъкът се счупи и отвътре засия странна синя светлина.

И след това онази сутрин, когато в ботаническата градина на Глазгоу се стъписах пред сините цветове на тибетския мак.

Тези проявления се случват в периоди на отчаяние, когато съм объркан.

Така стана наскоро, когато гледах през прозореца на една къща в Бретан: синя сойка кацна точно отсреща.

Тези сини знаци ме насочват към *дълбокия път*.

Най-подробното описание на „дълбокия път“ е без съмнение „Тибетската книга на мъртвите“, която разказва за четирийсет и девет дневното пътуване, извършвано от душата, за да се завърне пак в себе си. Това пътуване на душата се нарича Бардо, а етапите, които означават пътя ѝ, са осеяни със светлинни и цветни изпитания.

Не е нужно да се обяснява *Бардо* с понятията на отвъдното. Всъщност онова, което ние наричаме живот, през повечето време представлява само преследване и второстепенни разговори, и едва когато си „мъртъв“, мъртъв за този лъжеживот, можеш най-накрая да изживееш един по-основен опит, да видиш „лъчистия път на познанието“.

Духа вятър над Унгава, дълга вечер се спуска над Форт Чимо
някъде сред огромната нощ на света.

На няколко метра оттук — от време на време долитат откъслечи
от звуци — ескимоски рокоркестър свири „Полярен блус“.

Цяла нощ седя пред прозореца.

Виковете на рокапокалипсиса угаснаха към 1 часа.

Останах седнал, за да слушам вятъра.

От време на време обръщам в ръката си късчето лабрадорит.

Призори чувам вик на чайка и си мисля за Макс Щирнер
(„Исключителното и неговата особеност“)... „значението на един
радостен вик без причина е изумително значение, което не може да
бъде разпознато, докато продължава дългата нощ на мисълта и вярата“.

Възможно ли е да се излезе сега от тази „дълга нощ“?

Възможно е — ако достатъчно сме разработвали едно поле, което
не принадлежи нито на „мисълта“, нито на „вярата“.

Поле, изискващо огромна работа.

Един вид Лабрадор.

Излизам да поздравя утринта и света.

И вятърът ми донася едно стихотворение, като огромен сън
наяве, в което „човекът, който търси Севера“, приема чертите на един
от тези северни пътници като Ерик Червения или Карл Карлсефни,
които доплували до Лабрадор около хилядната година.

В пространството, придобито в края на личното пътуване,
същностите, както и времената, се преливат.

Да оставим тогава, отвъд нас самите, да говори стихотворението.

ЛАБРАДОР ИЛИ ОГРОМНИЯТ СЪН НАЯВЕ

*Най-висшата фикция е стихотворението.
Уолъс Стивънс*

1.

*Още едва зора
над Гренландия
и китове мучат сред заледеното море
огромното небе
кънти от вятъра
още веднъж почувствах в главата си
пространството
като опиянение
но то е
по-студено и по-ясно
от опиянението идващо от бъчвата
за него живях
за него искам да живея
чак до деня в който ще полетя
в празнотата на вълните
над които съм танцувал*

*има някои които се развличат
в бурята на сабите
а други хранят пък
народа с думи
те са воини и предводители
аз предпочитам други пътища
самотните пътища на пясъчното небе*

и прелетите на чайките
по време на самотните разходки
мислех си за толкова неща
мислех за земята
в нейните първични гърчове
когато времето се образуваше
от ледени зори
и в пространството нахлуваха
обезумели птици

сънувах изначално място
от камък, от извираща вода и празнота
където всяка сутрин слънцето изгряваше
от хладните морета на Изтока
и през целия ден пламтеше
над скалите и водите

земята бе безименна тогава
обичах я безименна докато
сега са много имената
Норвегия със сините реки
е нападната от имена
Дори Хебридите, а и Гренландия
гъмжат от имена, от имена
е този шум от огорчени крясъци —
Лабрадор или огромният сън наяве
време е за тръгване на запад

още една зора
е над Гренландия
и все още никаква земя пред погледа
единствено зелените вълни и вятърът
в съзнанието уверено видение.

Аз също наименовах едно място
място на издигнати скали
сияещи под слънцето
където шумоли вода
върти се и изтича —
наименовах го **Чудесен Бряг**

живях там цяла зима аз
цяла вечност от бяло мълчание
написах върху камъка стихотворение
за зимата за бялото мълчание
най-хубавите руни нахвърлени от мен

хора с погледи изтънчени и скулести лица
пристигаха на посещение
и си разменяхме тогава
тъкани за кожи
в мир живеехме
и пролетта се връщаше:
във всички ручеи течеше светлина
голямата река оглеждаше небето
аз вървах по-далеч на юг
към страната на огромните гори
и там видях червенокожи хора
накичени с пера от птици
почувствах под стъпките си новата земя
нов свят
но се отказах да го назовавам прекалено рано
оставих се на сетивата си
да ме будят и ме водят
стъпка подир стъпка
през реалното
не бях вече християнин
без да съм се върнал и при Тор
защото нещо друго
вече навън ме зовеше
нещо друго и навярно

искаше от мене име

*нещо чувствено
и едновременно абстрактно
жестоко и красиво едновременно
надминава ме
но и едновременно бе по аз от мен самия*

*мечтаех си за думите на Норвегия
за думите на мислители и на поети
за възвишените думи на Хебридите
тук няма място за Христос или за Тор
тук земята е сътворила своята съдба
съдба от камъни и от дървета
от сянка и от светлина
сътворила е своята съдба в мълчание
опитах се да разбера
езика на това мълчание
по-неподатливо и от латинския
който учех в Берген
или от ирландския на Дъблин*

3.

*Ново поле
да се мисли и работи
и при всяка моя стъпка
чувствах непонятна сила в мене
а духът ми беше всеки ден по-жив
по-ясен*

*опитах още някои имена
(грижовно ги премервах
и изпитвах и моята глава
и на езика):*

Река на Големия кит и Залива на ескимоса
Езеро на дивите колиби и Еленов провлак
но не намерих името за всичко
исках да наименовам всички части
но не и всичко

Човекът има нужда да подреди своето познание
но му трябва празното пространство
за да се движи

аз живеях и вървах
тъй както никога преди
станах малко повече от човек
осъзнах една по-необятна същност

следите на елена по снега
и полетът на дивите ята
червенеещия клен през есента
изгризан от леда
се превърнаха в много по-реални
по-реални аз
дори от мойто име

улавях се понякога да казвам
„съгласен съм с духа изконен на земята“
но не се виждаше „дух“
то бе език на миналото
а беше този свят нов свят
и мисълта ми също беше нова
нищо не приличаше на „дух“
само сини стъпки по снега
диви литнали ята
и червени ледени листа

Философията и религията
това което бях научил в училища и църкви
всичко беше твърде тежко

за пътуващия ми живот
остана ми поезията само
поезия
въздушна като полъх
поезия подобно духащ вятър и потрепващи листа
на клен
поезия която рецитирах
обикаляйки тази земя

сега съм вече стар човек
много стар човек
издълбах върху скалите тези руни
те ще са завета ми
и никой няма да ги прочете навярно
ще останат те върху скалата
близо до рисунките на леда
бръскани от вятъра и от дъжда.

ДВА РАЗГОВОРА С ФРЕДЕРИК ДЪО ТОВАРНИЦКИ

ПЪТЯТ И БИБЛИОТЕКАТА

Ф.Т. — *Кенет Уайт, какво мислите за четенето?*

К.У. — Смятам, че може да се различат няколко вида четене: четене пързаяне, четене ядене, четене изследване, четене размисъл и четене осъществяване. Четенето пързаяне се извършва с повечето вестници — плъзгаш се бързо. Четенето ядене е с повечето романи. Четенето изследване, разбира се, е когато нещо трябва да се възприеме или разбере. За четенето размисъл са нужни текстове с голяма плътност, и ти самият трябва да си във форма. Колкото до четенето осъществяване — то е почти осенение.

Ф.Т. — *Можете ли да посочите няколко изключителни случая за четене?*

К.У. — Да, дори тук, неотдавна: през една дъждовна и ветровита нощ четях за живота и поезията на Ли Бо. Нощ на почти екстатично четене: „По-лесно е да се изкачиш на небето, отколкото да вървиш по пътя за Чешуан!“ При изгрев-слънце костите ми се превърнаха в злато, както се казва в древните китайски текстове. И излязох да се поразходя по брега... В Глазгоу, когато бях студент, четях и нощем. Цели нощи на четене, следвани от утринни разходки по улиците на града... Това бяха по-скоро четения изследвания, но във всички посоки. Имах хиляди извадки, окачени по всички стени на моята стая. Тогава си изработвах памет... Сега не чета толкова нощем. Може би защото живея все повече и повече извън градовете. В градовете нощта е единственият миг на покой, когато можеш наистина да се съсредоточиш... Спомням си също как четох в По миналата година. В едно малко кафене под аркадите на площад „Кралица Маргарита“ четях сутрин Пол-Жан Туле: „Ах! Как обичах Навара, и любовта, и младото вино.“

Ф.Т. — *Не се ли страхувате за печатната книга при тези успехи на звуковидимото, на информатиката?*

К.У. — Прогресът, за който говорите, ме кара да си спомням за Хенри Торо. Тогава, когато в средата на XIX век започват да се появяват новите съобщителни средства, Хенри казва: „Всичко това е много хубаво, много, много хубаво — но ако хората нямат какво да си

кажат?“. За мен, без никакво съмнение, книгата си остава царственият път на духа. Не съм против техническото развитие, за което споменахте. Трябва само да се спазват равнищата. Това е културата — да можем да правим разлика. Изцяло ми е ясна употребата на един компютър например. Но от гледна точка на мисълта той съвсем не ме интересува, неговата бинарна логика е твърде опростена. Моят мозък функционира с друга, много по-сложна логика. Нещастieto не е в присъствието на машините, а в отсъствието на културата. Живеем в пълно объркване, мятане се от едно на друго и всеки път вярваме, че сме попаднали на лек за всички болести. Това е наивно и детинщина. Казах, че не съм против компютрите, информатиката и т.н. Ако си стоят на равнището. Но когато виждам, както видях неотдавна, момче на шестнайсет години да си играе осем часа във влака с някаква електронна игра, казвам си, че това е жалко. То можеше да чете Мелвил или Достоевски.

Ф.Т. — *Къде се намира сега, според вас, европейската култура, какво е нейното бъдеще?*

К.У. — Зная, че европейската култура е в отстъпление — уолтдисниевската кретенизираща вълна, която идва от Съединените щати, обяснява защо. Като казах това, самият аз никога не съм отстъпвал в каквато и да било област. Винаги съм следвал моя порив. И се страхувам, че срещу вълната от кока-коловата култура се издига една „европейска култура“, твърде скована и ограничена. Смятам, че вече изобщо не познаваме Европа. Кой беше казал, че на нея ѝ е омръзнало да бъде предградие на самата себе си? Ние познаваме няколко области, няколко паметника, но не и целия пейзаж. Аз се опитах да изследвам целия пейзаж и това ме отведе в пространството, където се срещат елементите, дошли поне от три континента. Не би трябвало сегашният антиамериканизъм да ни попречи да четем големите американски поети, каквито са например Уитман, Торо, Уилямс, Олсън и Снайдър. И да пренебрегнем приноса на Азия за нашия критичен стадий днес на Запад означава да се осъдим на изоставане не от събитията, което няма да е толкова тежко (повечето събития са предизвикани от глупост), а от развитието на познанието ни за самите себе си и за света, и от нещо още по-тънко, което би могло да се нарече усещане на битието. Аз ще продължа през Евроамериазия на път към *белия свят*. Аз съм екстравагантен европеец. Европа винаги е

живяла благодарение на тази екстравагантност. Без нея тя би била само музей. Интересен музей, разбира се, но музей. Между цирка и музея музеят може да е за предпочитане. Но възможно е и друго нещо: един разгърнат опит за света. Затова ще се опитам да отида още по-далеч в моята екстравагантност: странствания, търсения и поезия — проза.

Ф.Т. — *В „Синият път“ на едно място казвате: „Това, което трябва да се направи днес, е да се построи атлантическа библиотека, някъде в покрайнините на света, това ще е огнище на енергия, което ще превъзхожда всички празнословия“.* Това ли сте направили тук?

К.У. — Без съмнение. Моите книги следват отблизо живота ми... Когато преносвачите пристигнаха тук, натоварени с моите книги, ми казаха, че сигурно са три тона, което не е кой знае колко много, но става дума за работна библиотека; не събирам книги само заради удоволствието. Преустроих библиотеката си. Разделите ѝ са: езици и различни литератури (руска, скандинавска)..., френска литература, английска литература, американска литература, Индия, Китай, Япония, келтските страни, хуманитарни науки, точни науки. Това предполага интересни разговори и най-радостни игри на психическата енергия. Искане ми се тук да се сливат множество течения. Когато Джоузеф Нийдам пишеше в Кеймбридж своята монументална история на китайската цивилизация, пратки с книги (и то не какви да е книги!) непрекъснато пристигаха от Шанхай или Кантон. Точно това ми се иска!

Ф.Т. — *Във вашата работа, във вашето творчество между другото впечатлява един вид диалектика между пътя и библиотеката, между пътешествието и четенето. Нещо повече, цитати от други книги очертават вашите обиколки. Да вземем „Синият път“: през цялото пътуване цитирате Мелвил, Торо, Хайдегер, Башо, Жак Картие, Коулридж и още толкова други. Всичко това е по най-непринуден начин, без да натежи. Мисля си особено за момента, когато в малкото барче на брега на Свети Лаврентий пиете „философско кафе с Витгенщайн“.* Следва фраза от Витгенщайн, която изяснява цялото пътуване, целия пейзаж.

К.У. — Обичам да включвам цитати в текста на същото основание както една среща, нещо видяно, внезапно пламване... Винаги ще има хора да кажат, че цитирането не е същото, като да създаваш оригинално произведение. Те са като юношите, които

заявяват, че не искат да четат, за да запазят „личната си мисъл“. За мен една самоличност никога не е интересна. Интересна е мрежата, която някой може да създаде, да разкрие. Точно това се опитвам да направя. То е по-оригинално от всички „оригиналности“, които изобилстват в отсъствието на мрежа, на култура.

Ф.Т. — *„Синият път“ е объркваща, в не едно отношение трудна за определяне книга. Това е едновременно пътен дневник и книга с размисли. Как да приемем подобно начинание?*

К.У. — Обичам да смесвам жанровете. Има разказвателен момент в тази книга, тя има нещо от пътеписа и автобиографията в движение. Но движението е *по-танцуващо*, ако мога така да се изразя, отколкото в обикновеното повестуване. Освен това има мисъл и поезия, надявам се, по време на цялото пътуване. Основа за размисъл, както казваше Валери, интелектуален фон, а не интелектуалистичен (държа на разликата). Опит да се направи от мисълта и философията почти същото, което дзен е направил от будизма махаяна: свеждам ги „до чая и ориза“, тоест до изживяването, до съществуването. Същото е с поезията. Опитвам се да сваля тържественото ѝ покривало, без да изпадна в противоположността на тържественото — нелепицата и глумата. За да определя мястото на „Синият път“ сред поредицата мои „странствувания“, мога да кажа, че „Отклонения“ е Европа, „Лицето на източния вятър“ е Азия. Оставаше да допълня „евроамериканоазиатската“ си обиколка с Америка. „Синият път“ е американското пространство. Америка в тази книга е Америка на крайните точки: северът на Северна Америка, северният бряг на Свети Лаврентий и Лабрадор. Лабрадор ме е омайвал още от детинство. С тази книга аз затварям кръга, завършвам един цикъл в пространството и времето.

Ф.Т. — *С други думи, пътят води до Лабрадорското плато. Един почти символичен Лабрадор...*

К.У. — Наистина. Според моя прочит на тази дума — Лабрадор, в нея влизат две думи „laborare“ и „adorare“ (работя и обожавам) и това би могло да бъде моят девиз: в мен има огромна жажда за работа, свързана с огромна любов към света. Лабрадор е поле за безгранична работа и песента на света, която се опитвам да уловя. Поезията се нуждае от нещо огромно, казваше Дидро (ето я моята наклонност към енциклопедизъм). Да работиш безгранично означава да се опиташ да

излезеш от границите, за да живееш повече. Това има общо както с познанието, където искам да стигна до незнайни синтези, така и с психологията, където се опитвам да се разобусловя, за да постигна ясно виждане за света. Май че предостатъчно сме се въртели около онова, което се нарича човешка участ. Интересуват ме книгите, които изразяват едновременно това разобуславяне и преоткриването на света.

Ф.Т. — *Казвате, че ви занимава първичната почва, истинското място на поезията. Говорите за поезията като път за познание. Но не е ли днес поезията твърде изоставена?*

К.У. — Като път на мисълта тя е изоставена (или почти изоставена) още в началото на западната метафизика. След Платон ѝ остава стеснено пространство, Ницше и Хайдегер ѝ отвориха отново пътя. Мисля, че днес има място за разширяване на поетическото пространство и за една поетическа мисъл, която да бъде познание за света. Вярвам, че интелектуално и материално сме узрели за подобен опит.

АМЕРИКАНСКОТО ПРОСТРАНСТВО

Ф.Т. — *От много отдавна се интересувате от Америка, както свидетелстват някои от вашите произведения. Но човек може да се запита: от каква Америка? Вашата Америка съществува ли наистина върху картите?*

К.У. — Нея си я има на картите, но е вярно, че моята Америка е до голяма степен мисловна. Повече психологическа, по-малко социологическа. Всъщност аз мисля, че Америка е мисловно явление. Ето какво казва един американски поет: „Америка е западът и вятърът, който духа. Америка е една огромна дума и бял сняг. Път, бяла птица и дъжд, който вали. Нещо проблясващо в духа и вик на чайка.“ Това е съвсем лично мое усещане и моя представа за Америка. Първичната Америка... Почувствах се привлечен много отрано благодарение на Торо, Мелвил, Уитман, Джек Лондон и от малкото, което можех да зная на петнайсет години за индианската култура. Индианските народи „живееха в метафизиката“, ако използваме думите на Арто в книгата му за тарахумарите. „Метафизика“ не е, без съмнение, най-добрата дума, но е полезна на първо време, за да набележим най-основните различия. И когато стигам до първите европейски съприкосновения с американските брегове и настаняването върху тях (мимоходом отминавам скандинавските нахлувания през 10 век, макар че те ме интересуват много), метафизичният момент в тях е също налице. Новият свят е една представа. В първите испански и португалски доклади се среща често думата „рай“. Тази дума, *paradiso* — Езра Паунд използва още в средата на 20 век (един твърде американски дух, дори и да не е успял да разположи своя рай в Съединените щати). Първите британци, англичани и шотландци, населили новия континент, също са твърде метафизични. Би могло да се каже без преувеличение, че американската литература в първоначалния си вариант произлиза от кореспонденцията между екстравагантния шотландски метафизик Томас Карлайл и този янки трансцеденталист Ралф Уолдоу Емерсън... В момента, когато в европейската литература се настаняваше социалният реализъм, огледалото, отразяващо повече

или по-малко ограничени съдби, най-вече твърде ограничени, американската литература носеше нов полъх, едно изгубено измерение. Обичам много Дикенс (най-доброто от Дикенс), но Мелвил е друго нещо. Не си затворен в социално-моралното, плуваш след белия кит — без да се пренебрегва животът на нехранимайкото на носа.

Ф.Т. — *Казахте, че „метафизика“ не е може би най-добрата дума.*

К.У. — Докато още не са открити по-съответни думи, да приемем, че става дума за едно абстрактно пространство — но с кит по средата. Искам да кажа, че ако в Америка е имало умствено, „метафизическо“ пространство, имало е също и обновена връзка със земята... нещо твърде физическо, твърде конкретно. „Фигурите“, които ме интересуват преди писателите, са франкоканадските „пътешественици“, самотници като Даниел Бун, който тръгва към непознатите земи, наречени подир това Кентъки; като Жан Николе, залутал се по местата, наречени сега Мичигън и Уисконсин. Тези хора наистина са изживели физически, със сетивата си, този континент. Мисля си и за един шотландец от XVII век, Джон Майкъл Гиб. След като изгорил публично своята библия в Шотландия, за да протестира срещу твърде ограничената религия, Гиб се озовал в Америка, където много бързо се примъква към едно индианско племе и става шаман...

Ф.Т. — *Иска ли ви се и вие да постъпите така?*

Х. У. — Няма как. Когато се родих, три века по-късно, вече нямаше индиански племена, поне в тяхното първично състояние. Не, при мен нещата станаха по-сложно, не толкова живописно. Но наистина, тези *самотници* ме вдъхновяват. Хенри Торо, един от първите американски писатели, е от същото тесто... Трябва да се знае, че тези първи пътешественици, тези самотници и „планински хора“ са четели извънредно много поезия. Като че ли са търсели необикновен език за онова, което са виждали и чувствали. Търсели са езика на едно пространство. Ето това е американската литература, поне онази, която ме интересува.

Ф.Т. — *Цитирате „Фигурата от отвън“ и Чарл Олсън, според когото пространството е съществен елемент за човека, роден в Америка.*

К.У. — Мисля наистина, че първоначалният американски опит е пространствен — безкрайно пространство, осеяно с имена, които за мен звучат вълшебно. Албукерк, Сакраменто, Батън Руж, Дакота, Монтана... И мисля, че опитът, който може да се изтръгне от американската литература, е преди всичко пространствен. Диша се! Това е Уитман в „Стръкчета трева“, това е Мелвил в „Моби Дик“, това е Торо край брега на Кейп Код и в горите на Мейн, това е Марк Твен по Мисисипи...

Ф.Т. — *Говорите също за скитнически дух.*

К.У. — В спомените на Шатобриан има няколко много, много хубави страници за Америка (според мен по-хубави и по-значителни от това, което казва в романа си „Атала“). Той казва например че там нямало „общество“, нямало „отечество“, имало само номадски групи. Номадски групи (сещаме се, разбира се, преди всичко за индианците) и отделни номади. Чергарството е извечно американско явление. Страната е под знака на преселението.

Ф.Т. — *Говорите за пространство, за простор. Но освен това съществува и измерение в дълбочина, нали? Уитман казваше: „Поетите на космоса достигат чак до първичните принципи.“*

К.У. — Отново откриваме метафизичната страна. Олсън нарича Америка „последното първично място“, а мисълта за „първичните принципи“, за начало, е вездесъща. „Да започнеш отново да започваш“ — казва Уилям Карлос Уилямс. В това е цялата *примитивизираща* страна на американското интелектуално и поетическо дело, нейната Адамова страна. Един от героите на Хемингуей се нарича Ник Адамс — първият човек, опитващ се да остане „първи“ в една все повече и повече адска ситуация. Това е самата същина на американската проблематика. Томас Улф: „Смятам, че сме изгубени тук, в Америка, но вярвам, че ще се намерим.“ Да се намериш, да намериш първоначалните принципи, да ги поддържаш, да ги изживяваш. Торо води в Уолдън същностен живот. Дивите патици от езерото на Уолдън, казва той, никога не са чували за грехопадението.

Ф.Т. — *Казвате, че американците като Торо са доста близко до хората от Изтока.*

К.У. — Ранната голяма американска литература е твърде източна. Казвали са за поетическото творчество на Уолт Уитман, че е смесица от Бхагават Гита и „Ню Йорк Херълд Трибюн“. А Хенри Торо, който

също обичал „да си потапя главата в Бхагават Гита“, е твърде китайски: „Най-китайският от всички американски автори“ — казва Лин Ютан. Началото на американската литература горе-долу съвпада с пристигането в Европа на първите преводи от източни текстове, възприети с отворена душа, ако мога така да се изразя, от романтиците. Този „източен“ елемент остава твърде важен за американската литература чак до Езра Паунд, а и след него. Мисля, че измеренията на Америка са намирали в азиатските измерения съответствие. Америка, като Индия на духа... И после, да си спомним, че дивите патици от езерото Уолдън не са християни. Те са по-скоро даосисти.

Ф.Т. — *Казвате „Америка, като Индия на духа“. В Съединените щати най-вече индианската култура ли ви интересува?*

К.У. — Наистина аз се интересувам много от живота и културата на индианците. В племената откриваме неподправената американска култура в единство с континента — не единствено възможното, мисля си, но нещо много красиво. За да получим представа, различна от карикатурната (карикатурите изобилстват, разбира се), е достатъчно да прочетем някои индиански стихотворения или дори някои речи, произнесени от вождовете при нашествието на „бледоликите“. Знаем една-две наизуст. Ето какво казва вождът Сиатл, чиито достойнства и красота не се нуждаят от коментар: „За моя народ няма кътче на земята, което да не е свещено. Проблясващата борова иглица, пясъчният бряг и леката мъгла — всичко е свято в очите и в паметта на моя народ. Сокът, който се изкачва в дърветата, носи паметта на червенокожите... Какво остава от живота, ако не може да се чуе викът на нощната лястовица и крякането на жабата край езерото през нощта. Ние не разбираме защо всичките бизони са избити, защо дивите коне са опитомени, нито защо най-потайните места в горите са натегнали от мириса на хора, нито защо изгледът от хубавите хълмове е нарязан от говорещи жици. Какво стана с дълбоките гъсталаци? Изчезнаха. Какво стана с големия орел? И той изчезна. Това е краят на живота и началото на оцеляването.“. Това е. Всичко е казано... Има някаква носталгия по индианския живот у големите американски поети и писатели: като се почне от Лонгфелоу и се стигне чак до Гери Снайдър, минавайки през Хемингуей. Когато му идвало до гуша от „фиести“ и „сафари“, той се връщал, физически или духовно, „там, в Мичиган“. Носталгията присъства у мнозина — мисля си също за Харт Крейн, —

но някои се опитват наистина да преоткрият елементи от „пътя на познанието“, какъвто беше индианският живот, и да ги включат в собственото си съществуване. Такъв е случаят с Торо. Той се опитва цял живот да се „натурализира“, както сам заявява, да се индианизира. И умира с две думи на устата: „Индианец... северен елен.“ Торо трупа думи за едно изследване или стихотворение за индианците в Америка. Той не успя да доведе тази работа докрай и жалко. После други продължават в същата посока. Днес може да бъде събрана сериозна документация. Както за келтската култура.

Ф.Т. — *Друг американски писател, който е значителен за вас, е Езра Паунд.*

К.У. — Вярно е. С него навлизаме в още по-сложна фаза. Убеден, че няма да открие подходяща среда за работата, към която се стреми.

Паунд напуска Съединените щати и прекарва живота си между Лондон, Париж, Венеция и Флоренция. Паунд е един от най-интересните представители на интелектуалния свят в модерната епоха. Той е също един от десетте или дванайсетте поети от първата половина на 20 век, които имат световно значение. Опитва се да свърши една основна работа; търсенията му смесват културите: започва в романските литератури, после се хвърля в англосаксонските, накрая се насочва към Япония и Китай. Индивидуалистичната му енергия в случая се свързва с благородство, силната поезия — с разкриваща възпитателност. Разбира се, той зае няколко злощастни позиции, по-специално в Италия по време на войната от 39 до 45 година. Но Хайдегер казва някъде: „Който мисли мащабно, греши мащабно.“ Паунд е от редките поети, който възвърна на думата „поезия“ суровостта и необходимостта, които тя беше изгубила. Не бих казал, че Паунд е модел, нито че дългото му стихотворение „Кантос“ е модел. Самият аз следвам друга логика и друга методология. Казвам само, че неговото дело е значително. Те не са толкова много.

Ф.Т. — *Паунд е напуснал Съединените щати. Самият вие не ходите особено често там, струва ми се?*

К.У. — Не, по същите причини.

Ф.Т. — *И все пак сте американист. Не е ли парадоксално това?*

К.У. — Преди всичко не спадам към парадоксите. Освен това тази Америка, която ме интересува, няма нищо общо със социологията

на Съединените щати. Америка, която ме интересува, е траяла само петдесет години. След този период (общо взето 1810–1860) ме интересуват само поетите, които се разполагат в световен контекст... Не искам да видя отблизо това, което Съединените щати са направили от Америка. Имам приятели там, те ме държат в течение. Знаят колко обичам Америка и ме предупреждават да не ходя там, на място. Техният съвет съпада с моята липса на желание и с решението да не си губя времето с баналности и кошмари. Ако отивам на американския континент, пътувам на север, по-далече от Съединените щати, за да преоткрия живота и пространството на някогашната Америка, каквито ги откривам например в акварелите на Катлин или Бодмър и във фотографиите на Къртис... Относно Лабрадор и Източен Мейн Торо казва, че тези територии са „повече от федерални“. Точно „нефедералното“ аз търся и обичам... Всички възможности за новост в Новия свят са погубени, с редки изключения. Съединените щати, с редки изключения, са яхния от рационализъм, реализъм и християнизъм. А аз се интересувам само от изключенията... Но да се върнем при Торо, той казва, че когато „американската свобода“ стане фикция — а за него тя е фикция (писал е това преди сто години), — „поетите на света“ ще се вдъхновяват от „американската митология“. Такъв е моят случай... Както знаете, това е почти правило — всичко най-интересно е по-успешно забелязано, по-добре изследвано и продължено в Европа.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.